

**Vilniaus universiteto Teisės fakulteto
Viešosios teisės katedra**

Snaigės Židonytės,
V kurso, Tarptautinės ir Europos Sąjungos
teisės studijų šakos studentės

Magistro darbas

**Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje
problemos**

Vadovė: doc. dr. Vygantė Milašiūtė
Recenzentė: lekt. Renata Vaišvilienė

Vilnius
2018

Turinys

Ižanga	2
I. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija	7
1.1. Raida	7
1.2. Ginamos teisės	9
1.3. Veikimas valstybėse narėse ir įgyvendinimo užtikrinimas	12
II. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje	18
2.1. Konvenciją įgyvendinantys teisės aktai	18
2.2. Vaiko teisių apsaugos institucinė sistema	20
2.3. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga	22
III. Vaiko teisės nepatirti smurto užtikrinimo problemos	26
3.1. Smurtas artimoje aplinkoje	28
3.2. Fizinis ir psichologinis smurtas	30
3.3. Seksualinis piktnaudžiavimas	33
IV. Vaiko teisių žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo problemos	36
4.1. Vaiko privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsauga	37
4.2. Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio	41
V. Institucinės Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos įgyvendinimo problemos	45
5.1. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių sistemos trūkumai	46
5.2. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos trūkumai	49
5.3. Konvencijos įgyvendinimo problemos kitose institucijose	51
Išvados	54
Literatūros sąrašas	56
Santrauka	62
Summary	63

Ižanga

Vaiko teisių apsauga – kiekvienoje valstybėje ir kiekvienoje visuomenėje aktuali bei būtina teisinio reguliavimo dalis. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija (toliau – Konvencija) – vienas plačiausiai pasaulyje pripažintų žmogaus teisių dokumentų, ratifikuotas visose Europos Sąjungos valstybėse, taigi ir Lietuvoje. Dėl tokio universalaus pripažinimo Konvencija yra pagrindinis įrankis siekiant užtikrinti vaiko teises ir teisėtus interesus besikeičiančioje visuomenėje, o taip pat – svarbus visuomenės žingsnis geresnės bei vienodesnės vaiko padėties visose pasaulio valstybėse užtikrinimo link.

Vaiko teisių apsauga, kaip valstybės pareiga, dėl privataus šeimos santykių pobūdžio daliai visuomenės gali atrodyti nereikalingas ar nebūtinai institutas. Dėl to, kad vaiko auklėjimas bei priežiūra gali pasirodyti kaip išskirtinai tik tėvams ar globėjams priklausanti teisė, galima būtų teigti, kad valstybė apskritai neturi teisės reguliuoti vidinių šeimos santykių. Vis dėlto yra akivaizdu, kad vaikai priklauso specifinei visuomenės grupei, kurios nariai, dėl savo išsivystymo lygio bei fizinių galimybių, negali atstovauti savo pačių interesams ir dėl to jiems yra reikalinga papildoma pagalba ir apsauga. Dėl šios priežasties valstybei tenka pareiga užtikrinti vaiko teisių bei teisėtų interesų apsaugą tiek visuomeniniuose, tiek privačiuose santykiuose.

Dėl universalios Konvencijos pobūdžio, ratifikavimo masto, yra akivaizdu, kad jos įgyvendinimo lygis bei problemos skirtingose valstybėse yra nevienodas. Ratifikavusiose valstybėse Konvenciją įgyvendinantis teisinis reguliavimas bei vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos probleminės sritys yra labai įvairios. Priklausomai nuo ekonominių, socialinių aplinkybių valstybės susiduria su sunkumais tiek užtikrinant gyvybiškai būtinas vaiko teises, tiek užtikrinant socialines ir politines vaiko teises. Atsižvelgiant į Lietuvos padėtį kitų valstybių kontekste, šiame darbe nagrinėjamos pagrindinės Lietuvoje egzistuojančios ir pastebimos Konvencijos įgyvendinimo problemos. Šios problemos nepasireiškia visose pasaulio valstybėse, tačiau taip pat yra būdingos ir kai kurioms Europos Sąjungos valstybėms narėms, o ypač – Lietuvos kaimyninėms valstybėms. Pažymėtina, kad darbe neaptariamos visos Lietuvoje egzistuojančios Konvencijos įgyvendinimo problemos, o tik svarbiausios ir esminės.

Temos aktualumas. Turint omenyje, kad vaiko teisių apsauga turi tiesioginę įtaką kiekvienos valstybės ateičiai, manytina, kad vaiko teisių apsauga yra ir visuomet bus aktuali tema teisės doktrinoje. Konvencija yra beveik visose pasaulio šalyse ratifikuotas vaiko teisių apsaugai užtikrinti skirtas tarptautinis dokumentas, taigi, esminis ir pagrindinis vaiko teisių apsaugos teisės šaltinis, sudarantis nacionalinės vaiko teisių apsaugos sistemos

pagrindą ir numatantis vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos gaires. Siekiant efektyviai valstybėje ginti ir saugoti vaiko teises bei teisėtus interesus Konvencija privalo būti tinkamai perkelta į nacionalinę teisę ir įstatymų bei institucijų pagalba tinkamai įgyvendinama. Netinkamai valstybėje įgyvendinant nagrinėjamą Konvenciją, darytina išvada, netinkamai įgyvendinama ir vaiko teisių apsauga. Dėl šios priežasties, siekiant įvertinti vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos valstybėje lygį, būtina išnagrinėti Konvencijos įgyvendinimą ir įgyvendinimo trūkumus.

Lietuva, kaip ir daugelis kitų pasaulio valstybių, Konvenciją ratifikavo jau daugiau nei prieš du dešimtmečius. Valstybėje veikia įstatymų ir kitų teisės aktų bei įvairių institucijų mechanizmas, skirtas vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ginti. Vis dėlto, siekiant įvertinti vaiko teisių apsaugos Lietuvoje lygį, reikalinga įvertinti konkrečių Konvencijos nuostatų įgyvendinimo efektyvumą. Konvencijos nuostatų įgyvendinimas numatant reikalingą teisinį reguliavimą atspindi valstybės sugebėjimą nacionalinėje teisės sistemoje užtikrinti tarptautinės teisės aktų ir jų nuostatų tikslus. Turint omenyje, kad Konvencijoje yra įtvirtintos tik pagrindinės vaiko teisės bei laisvės, o jų įgyvendinimo metodai nurodyti abstrakčiai arba apskritai nėra nurodyti, yra akivaizdu, kad valstybėms yra palikta plati diskrecija nacionalinėse teisės sistemose numatant vaiko teisių apsaugos mechanizmus. Pasirinkti vaiko teisių apsaugos ir įgyvendinimo būdai atspindi valstybės gebėjimą laikytis tarptautinių įsipareigojimų ir numatyti efektyvius mechanizmus pastariesiems įgyvendinti, o taip pat valstybės požiūrį į konkrečias teises, šio darbo tyrimo atveju – vaiko teises. Konvencijos įgyvendinimo probleminių sričių atskleidimas taip pat svarbus dėl to, kad tik išnagrinėjus šias sritis galima efektyviai tobulinti, keisti bei pildyti teisės aktų bei institucijų sistemą siekiant geriau įgyvendinti tarptautinėje bendruomenėje vaikams pripažintas teises. Pažymėtina, kad darbo tema taip pat aktuali dėl to, kad Lietuvoje 2018 m. liepos 1 dieną įsigalios nauja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija, kurios tikslas – pertvarkyti vaiko teisių apsaugos institucijų sistemą siekiant veiksmingiau užtikrinti vaiko teisių apsaugą, taigi, ir efektyvesnį Konvencijos įgyvendinimą.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas – atskleisti pagrindines bei, autorės nuomone, svarbiausias Lietuvoje egzistuojančias Konvencijos įgyvendinimo problemas. Dėl didelės problemų įvairovės ir apimties, darbe pasirinktos trys, manytina, pagrindinės ir aktualiausios Konvencijos įgyvendinimo probleminės sritys – smurtas prieš vaikus; vaiko teisių apsauga žiniasklaidoje ir internetinėje erdvėje bei institucinės Konvencijos įgyvendinimo problemos. Vaiko teisės nepatirti smurto užtikrinimo problematika, be smurto prieš vaikus žalingumo visuomenei ir padarinių sunkumo, pasirinkta dėl to, kad

smurtas prieš vaikus yra ko gero labiausiai žiniasklaidoje eskaluojama vaiko teisių apsaugos probleminė sritis, kuri Lietuvoje egzistuoja nuo pat vaiko teisių apsaugos sistemos Lietuvoje atsiradimo. Vaiko teisių žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo problematika pasirinkta dėl to, kad šiais laikais, tobulėjant moderniosioms technologijoms ir atsirandant naujiems dalijimosi informacija būdams, nuolatos atsiranda naujų galimybių ir nereglamentuotų sričių vaiko teisių pažeidimams pasireikšti. Institucinės Konvencijos įgyvendinimo problemos pasirinktos nagrinėti dėl to, kad šios sistemos Lietuvoje trūkumai taip pat dažnai aptariami kaip pagrindinė spraga Lietuvos vaiko teisių apsaugos sistemoje, užkertanti kelią tinkamam Konvencijos įgyvendinimui. Pažymėtina, kad Lietuvoje neabejotinai egzistuoja daugiau Konvencijos įgyvendinimo problemų nei aptariama darbe, tačiau, siekiant detalai išnagrinėti konkrečius vaiko teisių pagal Konvenciją apsaugos sistemos Lietuvoje trūkumus, jų atsiradimo ir egzistavimo priežastis, šiame darbe pasirinktos tik kelios probleminės Konvencijos įgyvendinimo sritys, kurios analizuojamos iš esmės.

Darbo uždaviniai. Siekiant nurodyto tikslo, keliami šie darbo uždaviniai: išnagrinėti Konvencijos raidą vaiko teisių apsaugos kontekste, saugomų teisių apimtį bei Konvencijos įgyvendinimo ratifikavusiose valstybėse efektyvumą; išsamiai aptarti Lietuvoje numatytą įstatymų ir kitų teisės aktų bei institucijų sistemą vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje bei jos veikimą, ypatingą dėmesį skiriant Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai; vaiko teisės nepatirti smurto užtikrinimo Lietuvoje problematiką išnagrinėti atskirai aptariant smurto šeimoje bei atskirų formų smurto draudimo probleminius aspektus; aptarti vaiko teisės į privatų gyvenimą, asmens duomenų apsaugą bei apsaugą nuo žalingos informacijos žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo problemas ir jų priežastis; išnagrinėti pagrindines aktualias institucines Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemas iš esmės aptariant vaiko teisių apsaugos savivaldybėse bei vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje problematiką ir bendrai aptariant kitose institucijoje kylančias Konvencijos įgyvendinimo problemas.

Darbo objektas. Siekiant atskleisti pagrindines ir esmines Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemas, darbe, visų pirma, sistemiškai analizuojama Konvencija ir atskiros jos nuostatos, ypatingą dėmesį skiriant nuostatoms, susijusioms su darbe nagrinėjamomis problemomis. Tam, kad įvertinti Konvencijos įgyvendinimą Lietuvoje ir jo problematiką, išnagrinėjus konkrečias Konvencijos nuostatas, analizuojami Konvencijos nuostatas įgyvendinantys teisės aktai bei konkrečios jų nuostatos, o taip pat šių teisės aktų praktinis įgyvendinimas.

Tyrimo metodai. Darbe naudojami tyrimo metodai: sisteminės analizės – nagrinėjamos Lietuvos teisės aktų nuostatos Konvencijos ir kitų vaiko teisių apsaugą reguliuojančių teisės aktų kontekste, konkrečios Konvencijos nuostatos nagrinėjamos visos Konvencijos kontekste; istorinis metodas – analizuojamos Konvencijos įgyvendinimo problemos, jų kaita bei sprendimo iniciatyvos nuo Konvencijos Lietuvoje ratifikavimo iki šių dienų, aptariama vaiko teisių apsaugos pasaulyje ir Lietuvoje raida iki Konvencijos priėmimo ir po jo; lyginamasis metodas – vaiko teisių apsaugą Lietuvoje įgyvendinančių teisės aktų nuostatos lyginamos su Konvencijos nuostatomis, Lietuvoje egzistuojančios Konvencijos įgyvendinimo problemos lyginamos su problemomis, egzistuojančiomis užsienio valstybėse; lingvistinis metodas – analizuojamos Konvencijos ir Lietuvos teisės aktų nuostatos, jose naudojamos sąvokos bei suformuluotų teisių ir pareigų lingvistinė reikšmė; teleologinis – tiriama konkrečių Konvencijos nuostatų bei Lietuvos nacionalinės teisės normų esmė bei tikslai.

Darbo originalumas. Šio darbo originalumas pasireiškia tuo, kad vaiko teisių apsaugos sistema darbe nagrinėjama analizuojant Konvencijos nuostatas ir jų įgyvendinimą Lietuvos nacionalinėje teisėje. Metinės Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitos, nors ir iš dalies apžvelgia pagrindines vaiko teisių apsaugos sistemos spragas, jose nėra iš esmės nagrinėjamas Konvencijos nuostatų įgyvendinimas. Kitų mokslinių straipsnių, daktaro disertacijų ar magistro darbų nagrinėjama tema nėra daug, o esančiuose dažniausiai analizuojama viena konkreči vaikai Konvencijoje garantuojama teisė bendro Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje lygio neanalizuojant. Taip pat, šiame darbe analizuojamos ir kai kurios šiomis dienomis aktualios Konvencijos įgyvendinimo problemos bei vertinama šių problemų raida nuo Konvencijos ratifikavimo Lietuvoje dienos, o tai padaryti įmanoma tik apžvelgiant visą iki šiol pastebėtą ir užfiksuotą Konvencijos įgyvendinimo problematiką.

Darbo šaltiniai. Svarbiausi darbe naudojami šaltiniai – Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija, Lietuvos Respublikos įstatymai ir kiti teisės aktai bei metinės Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitos. Konvencija darbe nagrinėjama kaip pagrindinis darbo objektas siekiant išsiaiškinti Konvencijos nuostatose įtvirtintų vaiko teisių turinį; Lietuvos Respublikos įstatymai, ypač Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas, nagrinėjami siekiant iširti Konvencijos perkėlimo į Lietuvos teisę efektyvumą bei veiksmingumą; Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitos nagrinėjamos siekiant nustatyti Lietuvoje pastebimus vaiko teisių apsaugos sistemos trūkumus juos vertinant Konvencijos kontekste. Svarbiausias ir pagrindinis darbo šaltinis yra Konvencija, nes darbe analizuojamos konkrečių Konvencijos nuostatų įgyvendinimo

Lietuvoje problemos. Siekiant įvertinti Lietuvos tarptautinio įsipareigojimo ginti vaiko teises ir teisėtus interesus įgyvendinimo efektyvumą, darbe analizuojami aktualūs teisės aktai, tiek perkeliantys Konvencijos nuostatas į nacionalinę teisę, tiek vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos srityje numatantys pareigas konkrečioms institucijoms bei subjektams.

I. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija yra tarptautinė Jungtinių Tautų Organizacijos priimta konvencija skirta vienos iš labiausiai saugotinių visuomenės grupių – vaikų – teisių bei interesų apsaugai. Konvencija yra tarptautinės teisės šaltinis, visoms ratifikavusioms valstybėms pareigas sukuriantis dokumentas, kurio pagrindinis tikslas – skatinti efektyvią vaiko teisių apsaugą ir numatyti gaires valstybėms kuriant vidines (nacionalines) vaiko teisių apsaugos sistemas¹.

Nagrinėjant Konvencijos raidą, saugomas teises ir veikimą valstybėse narėse pažymėtina, kad Konvencija, nors numato pagrindines vaiko teises ir teisėtus interesus, gali būti kritikuojama dėl savo moralinio pobūdžio ir nekonkretumo – valstybėms, kuriose vyrauja skurdas, egzistuoja didelis vaikų mirštamumas bei yra dažnos įvairios vaikams pavojingos mirtinos ligos, kai kurios Konvencijos nuostatos yra mažų mažiausiai neaktualios, o kai kurios - ir objektyviai neįgyvendinamos². Kita vertus, turint omenyje skirtingą pasaulio valstybių išsivystymo lygį bei ekonominę padėtį, abejotina, ar įmanoma sukurti tarptautinį dokumentą, net ir tokioje universalioje kaip žmogaus (vaiko) teisių apsaugos srityje, kuris būtų aktualus ir vienodai įgyvendinamas kiekvienoje valstybėje be išimties.

Šiame darbo skyriuje siekiama aptarti pagrindinius Konvencijos raidos etapus, apibendrinti Konvencijos ginamas vaiko teises, vaiko teisių apsaugos principus ir veikimą ratifikavusiose valstybėse – atskirai aptariant tiek Konvencijos perkėlimo į nacionalinę teisę mechanizmus, tiek Konvencijos įgyvendinimo ratifikavusiose valstybėse užtikrinimo priemonės.

1.1.Raida

Pirmieji bandymai priimti tarptautinį dokumentą, įtvirtinantį vaiko teises bei užtikrinantį jų apsaugą tarptautinėje bendruomenėje vyko dar neegzistuojant Jungtinių Tautų Organizacijai, o jos pirmtakės, Tautų Sąjungos (angl. *League of Nations*), laikais. Pagrindiniai klausimai, kuriuos buvo siekta sureguliuoti pirmaisiais bandymais – dirbančių

---

¹ SVEVO-CIANCI, K., VELASQUEZ, SONIA C. Convention on the Rights of the Child Special Protection Measures: Overview of Implications and Value for Children in the United States. *Child Welfare*, 2010, Vol. 89(5), p. 143.

² GADDA, A. Rights, Foucault and Power: A Critical Analysis of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Edinburgh Working Papers in Sociology*, 2008, No. 31, p. 2.

vaikų teisės, prekybos žmonėmis prevencija, vaikų be pilietybės statusas³. Šiuo tikslu Tautų Sąjunga pirmąjį vaiko teisių apsaugai skirtą tarptautinį dokumentą – Ženevos vaiko teisių deklaraciją – priėmė 1924 metais. Nors deklaracija numatė pagrindines vaiko teises, tokias kaip teisė į maistą, prieglobstį, sveikatos apsaugą bei apėmė vaikų nusikalstamumo, darbo ir kitus klausimus, deklaracija, galima teigti, pačiam vaikui teisių nesukūrė – dokumento kontekste vaikas nelaikytas aktyviu teisinių santykių subjektu, turinčiu numatytas teises – o veikiau objektu, kurio teisės turi būti ginamos jam iš esmės nedalyvaujant. Pažymėtina, kad Ženevos vaiko teisių deklaracija valstybėms konkrečių pareigų vaiko teisių apsaugos srityje nesukūrė⁴.

1945 metais įsikūrus Jungtinėms Tautoms, 1946 metais buvo įkurtas Jungtinių Tautų vaikų fondas (angl. *United Nations International Children's Emergency Fund*), skirtas užtikrinti vaiko apsaugą, vystymąsi ir gerbūvį⁵. Vėliau, po to kai 1948 metais buvo priimta Visuotinė žmogaus teisių deklaracija, įtvirtinusi pagrindines žmogaus teises ir pripažinusi būtiną papildomą vaiko teisių apsaugą⁶, Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja 1959 metais priėmė Vaiko teisių deklaraciją, kuri, remdamasi Ženevos vaiko teisių deklaracija, kaip ir pastaroji daugiausia dėmesio skyrė vaiko vystymosi užtikrinimui⁷. Svarbu paminėti, kad nors 1959 metų Vaiko teisių deklaraciją sudarė tik 10 principų, dokumentas vaiko teises įvardijo kur kas detaliau nei Ženevos vaiko teisių deklaracija – 1959 metų deklaracijoje buvo įtvirtintos tokios vaiko teisės kaip teisė vystytis fiziškai, protiškaiai, doroviškai, dvasiškai ir dalyvauti visuomenės gyvenime; sveikai augti ir bręsti; visapusiškai ir harmoningai vystytis; gauti išsimokslinimą ir panašiai⁸.

Galiausiai, 1989 metais Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja priėmė Jungtinių Tautų vaiko teisių konvenciją. Per pirmuosius devynis mėnesius Konvenciją ratifikavo 40 valstybių, o 1995 metais šis skaičius išaugo iki 176⁹. Šiuo metu Konvenciją yra ratifikavusios 196 valstybės (įskaitant visas Europos Sąjungos valstybes)¹⁰, o vienintelė valstybė vis dar neratifikavusi Konvencijos yra Jungtinės Amerikos Valstijos. Iki 2015

---

³ Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child: Volume I*. New York and Geneva: United Nations, 2007, p. 3.

⁴ *Ibid.*

⁵ ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 11.

⁶ United Nations General Assembly. *The Universal Declaration on Human Rights*, 1948, 217A, 25 str. 2 d.

⁷ *Ibid.*, p. 12.

⁸ Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. 1959 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asambėjos rezoliucija 1/86 (XIV), 2, 4, 6 principai.

⁹ The United Nations. *The United Nations and Human Rights, 1945-1995: Volume VII*. New York, NY: United Nations Reproduction Section, 1995, p. 84.

¹⁰ United Nations. *United Nations Treaty Collection*. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą:

< https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en>.

metų Konvencijos neratifikavusios taip pat buvo ir Somalis bei Pietų Sudanas, tačiau 2015 metais šioms valstybėms ratifikavus Konvenciją, Jungtinės Amerikos Valstijos liko vienintele valstybe pasirašiusia, bet neratifikavusia Konvencijos.

Taigi, universalaus vaiko teisių apsaugai skirto dokumento priėmimas tarptautinėje bendruomenėje užtruko gana ilgai. Priėmus Ženevos vaiko teisių deklaraciją bei Vaiko teisių deklaraciją, kurios, nors ir buvo skirtos išskirtinai vaiko teisėms ir interesams ginti, bet buvo gana siauros apimties ir interpretavo vaiką veikia kaip teisės objektą nei subjektą, 1989 metais buvo priimta Vaiko teisių konvencija. Sekant kitų tarptautinių dokumentų, skirtų žmogaus teisėms ginti, pavyzdžiu, Konvencija pakankamai detaliai bei konkrečiai įtvirtina vaiko teises bei valstybių pareigas siekiant saugomas teises įgyvendinti. Dėl šių priežasčių Konvencija šiuo metu neabejotinai yra pagrindinis ir svarbiausias tarptautinis dokumentas vaiko teisių apsaugos srityje.

1.2. Ginamos teisės

Kaip jau minėta, Konvencija yra išskirtinai vaiko teisėms ginti skirtas dokumentas - Konvencija įtvirtina „prigimtines, pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės vaikų teises“¹¹, įpareigoja kiekvieną valstybę dalyvę gerbti ir garantuoti visas Konvencijoje numatytas teises kiekvienam vaikui, priklausančiam jos jurisdikcijai be jokios diskriminacijos ir imtis visų būtinų priemonių šioms teisėms įgyvendinti¹². Įtvirtindama vaiko teises Konvencija taip pat numato ir šių teisių gynimo bei įgyvendinimo mechanizmą – valstybių pareigą sukurti nacionalines sistemas, kurios įgyvendintų Konvencijos keliamus reikalavimus. Pažymėtina, kad Konvenciją ratifikavusioms valstybėms numatyti įpareigojimai apima valstybių veiksmus teisės, politikos, institucijų, biudžeto plotmėse¹³, taigi, sukuria valstybėms pareigą visose srityse veikti aktyviai ir imtis veiksmų, kurie užtikrintų tinkamą ir efektyvią vaiko teisių apsaugą.

Konvencija yra vientisas ir nedalomas dokumentas - nei viena Konvencijos nuostata neturėtų būti interpretuojama atskirai nuo kitų, o ypač atskirai nuo bendrųjų vaiko teisių apsaugos principų. Atskiri Konvencijos straipsniai numato konkrečias vaiko teises ir valstybių pareigas ginant šias teises bei tokių pareigų apimtį.

1 Konvencijos straipsnis aiškiai įtvirtina vaiko sąvoką – „kiekvienas žmogus,

---

¹¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2000 11 01 – 2000 12 31, p. 3.

¹² 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, nr. 60-1501, 2 ir 4 str.

¹³ ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 15.

neturintis 18-os metų, jei pagal taikomą įstatymą jo pilnametystė nepripažinta anksčiau”¹⁴. Ši nuostata itin svarbi nagrinėjant Konvencijos ginamas teises, nes apibrėžia Konvencijos taikymo ir galiojimo apimtį. Kitaip tariant, Konvencijos 1 straipsnis numato, kokie asmenys turi Konvencijoje numatytas teises ir kokius asmenis valstybės pagal Konvenciją turi pareigą ginti. Siekiant tinkamai įgyvendinti Konvenciją nacionalinėje teisėje būtina atsižvelgti į Konvencijoje numatytą vaiko sąvoką reguliuojant teisinius santykius, susijusius su vaikais. Ši Konvencijos nuostata yra svarbi nustatant darbuotojų subjektiškumo reikalavimus; numatant vedybinį amžių; amžių, nuo kurio: vaikas gali priimti sprendimą turėti lytinių santykių; kyla baudžiamoji atsakomybė; valstybėje leidžiama vartoti alkoholį ir kitas kontroliuojamas medžiagas; vaikas gali balsuoti. Nors Konvencija palieka valstybėms laisvę nukrypti nuo 1 straipsnyje numatytos amžiaus ribos, tai darydamos valstybės jokių būdu negali nukrypti nuo bendrųjų Konvencijos principų bei tikslų¹⁵.

Kaip jau minėta, Konvencija gina vaiko teises bei teisėtus interesus, tačiau turint omenyje, kad Konvencija buvo priimta siekiant įtvirtinti universalias vaiko teises, darytina išvada, kad dokumente numatytos vaiko teisės yra tik pagrindinės ir bazinės vaikams garantuojamos teisės. Akivaizdu, kad Konvenciją ratifikavusios valstybės puoselėja skirtingas kultūros, religijos tradicijas, o tai, ir kiti išoriniai faktoriai, neabejotinai lemia skirtingą vaiko, žmogaus teisių apsaugos lygį valstybėse. 196 valstybių ratifikuota Konvencija yra unikalus vaiko teisių katalogas, įtvirtinantis universalias vaiko teises tuo pačiu atsižvelgiant į valstybių kultūrinę, religinę, rasinę įvairovę¹⁶. Dėl šios priežasties, Konvencija interpretuotina kaip universalus, visoms valstybėms, nepaisant ekonominės, socialinės ar teisinės padėties, privalomas dokumentas, kuris „be vaiko teisės į išskirtinę globą ir pagalbą, kiekvienam planetos vaikui pripažįsta bendražmogiškąjį statusą ir visas prigimtines žmogaus teises, kurias vaikas pajėgia suvokti ir naudotis”¹⁷. Pažymėtina, kad Konvencija ne tik numato pagrindines vaiko teises bei teisėtus interesus, bet ir nustato tarptautinius teisinius vaiko teisių ir gerovės apsaugos standartus¹⁸.

Dar 1991 metais Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas įtvirtino keturis pagrindinius principus, kuriais valstybės privalo vadovautis užtikrindamos vaiko teisių apsaugą: (1)

---

¹⁴ *Ibid.*, 1 str.

¹⁵ Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children’s Fund, 2002, p. 3.

¹⁶ PARKES, A. *Children and international human rights law: the right of the child to be heard*. USA and Canada: Routledge, 2013, p. 6.

¹⁷ JONYNIENĖ, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, t. 15, p. 130.

¹⁸ United Nations General Assembly. Resolution on the report of the Ad Hoc Committee of the Whole (A/S-27/19/Rev.1 and Corr.1 and 2) S-27/2. A world fit for children, 2002, p. 2.

nediskriminacijos principas - visos teisės, numatytos kiekvienam valstybės jurisdikcijai priklausančiam vaikui, yra ginamos be jokios diskriminacijos¹⁹; (2) prioritetinių vaiko teisių principas – atliekant bet kokius su vaikais susijusius veiksmus pirmiausia privaloma atsižvelgti į tai, kas geriausia vaikui²⁰; (3) vaiko teisės į gyvybę, gyvenimą ir vystymąsi principas²¹; (4) pagarbos vaiko pažiūroms principas - vaikas turi teisę laisvai reikšti savo pažiūras visais jam svarbiais klausimais, taip pat būti išklašytas teisiniuose ar administraciniuose procesuose, kai yra nagrinėjami su juo susiję klausimai²². Šių principų paskirtis – užtikrinti teisingą ir veiksmingą Konvencijos valstybėse įgyvendinimą²³ - Konvencijoje įtvirtintos vaiko teisės visais atvejais turi būti įgyvendinamos remiantis komiteto įtvirtintais principais.

Kalbant apie konkrečias Konvencijos ginamas teises, visų pirma, būtina apibendrinti, kad iš 54 Konvencijos straipsnių, 41 įtvirtina civilines, politines, ekonomines, socialines bei kultūrinės vaiko teises. Visus šiuos Konvencijos straipsnius galima skirstyti į 3 pagrindines grupes²⁴:

1. Užtikrinantys – numatantys pagrindines vaiko teises: teisę į sveikatą ir sveikatos apsaugą; teisę į socialinį aprūpinimą; teisę į tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi; teisę mokytis; teisę į poilsį ir laisvalaikį, teisę žaisti);
2. Saugantys - numatantys vaiko teises į apsaugą nuo įvairių žalingų veiksmų: išskyrimo su savo tėvais prieš vaiko norą; privataus gyvenimo pažeidimo; smurto; vaikų, netekusių savo šeimos aplinkos, teisę į ypatingą apsaugą; apsaugą nuo ekonominio, seksualinio ar kitokio išnaudojimo; kankinimų ar kitokio žiauraus elgesio; apsaugą ginkluoto konflikto metu.
3. Įtvirtinantys vaiko teisę dalyvauti: laisvai reikšti savo pažiūras bei dalyvauti priimant sprendimus jį liečiančiais klausimais; laisvai reikšti savo nuomonę ir gauti bei perduoti informaciją; teisę į minties, sąžinės ir religijos laisvę; asociacijų ir taikių susirinkimų laisvę; teisę į informaciją²⁵.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konvencijoje numatytos teisės yra itin specifinės –

---

¹⁹ *Ibid.*, 2 str.

²⁰ *Ibid.*, 3 str.

²¹ *Ibid.*, 6 str.

²² *Ibid.*, 12 str.

²³ PARKES, A. *Children and international human rights law: the right of the child to be heard*. USA and Canada: Routledge, 2013, p. 7.

²⁴ HAMMARBERG, T. The UN Convention on the Rights of the Child – And How to Make It Work. *Human Rights Quarterly*, USA: The Johns Hopkins University Press, 1990, Vol. 12, No. 1, p. 100.

²⁵ PARKES, A. *Children and international human rights law: the right of the child to be heard*. USA and Canada: Routledge, 2013, p. 6.

Konvencijoje yra įtvirtintos, galima teigti, vaiko žmogaus teisės. Kitaip tariant, ne visos Konvencijoje numatytos teisės yra garantuojamos ir suaugusiems – Konvencijos nuostatos suformuotos atsižvelgiant į išskirtinę vaiko padėtį visuomenėje ir objektyvias galimybes įvertinti savo bei aplinkinių asmenų veiksmus. Konvencija vaiko teises saugo ne tik atskirai nuo kitų visuomenės narių, tačiau ir atskirai nuo šeimos – Konvencijoje numatytų vaiko teisių nereikėtų painioti su šeimos narių teisėmis – Konvencija, galima teigti, atskiria šeimos gerovės, taip pat ir moters gerovės, sąvokas nuo vaiko gerovės ir vaiko teises numato atskirai nuo kitų vaiko gyvenime dalyvaujančių subjektų taip įtvirtinant vaiko savarankiškumą bei subjektiškumą.

Apibendrinant, Konvencija, užtikrindama pagrindines vaiko teises, saugodama vaiką nuo žalingų aplinkos veiksnių bei įtvirtindama vaiko teisę dalyvauti bei gauti informaciją, numato visoms valstybėms privalomą, universalų vaiko žmogaus teisių sąrašą, apimančią prigimtines, pilietines, politines, ekonomines, socialines ir kultūrinės vaiko teises. Dėl objektyvių priežasčių Konvencija neabejotinai neapima visų vaiko teisių – pareiga užtikrinti Konvencijoje numatytas pagrindines vaiko teises, tiek detalizuojant šių teisių turinį, tiek numatant efektyvų jų įgyvendinimo mechanizmą, tenka dokumentą ratifikavusioms valstybėms. Vis dėlto, Konvencija numato platų vaiko teisių spektrą apimančią įvairias vaiko gyvenimo sritis, o iš Konvencijos teksto kyla pagrindiniai vaiko teisių apsaugos principai, kurių privaloma laikytis ne tik įgyvendinant vaiko teisių apsaugą, bet ir atliekant bet kokius kitus su vaikais susijusius veiksmus.

1.3 Veikimas valstybėse narėse ir įgyvendinimo užtikrinimas

Konvencijoje numatyta, kad valstybės dalyvės rūpinasi tinkama už vaikų globą bei apsaugą atsakingų institucijų, tarnybų bei tam skirtos infrastruktūros sistema, šios srities darbuotojų skaičiumi, kvalifikacija bei kompetencija ir imasi „visų reikiamų teisinių, administracinių ir kitų priemonių“ Konvencijoje pripažintoms teisėms įgyvendinti²⁶. Konvencija numato, kad ekonominėms, socialinėms ir kultūrinėms teisėms įgyvendinti valstybės naudoja kiek įmanoma daugiau turimų išteklių, o prireikus – pasitelkia ir tarptautinį bendradarbiavimą²⁷. Taigi, Konvencijoje yra numatyta valstybių pareiga ne tik sukurti vaiko teisių ir interesų apsaugai būtiną teisės sistemą, tačiau ir skirti kuo didesnę išteklių kiekį vaiko ekonominėms, socialinėms bei kultūrinėms teisėms praktiškai įgyvendinti. Vaiko teisių įgyvendinimo su valstybėje turimais ištekliais sąsaja Konvencijos tekste gali pasirodyti

---

²⁶ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 3 str. 3 d., 4 str.

²⁷ *Ibid.*, 4 str.

kontraversiška, tačiau yra akivaizdu, kad siekiant valstybėje įgyvendinti bet kokius tarptautinius įsipareigojimus, tam turi būti skiriama lėšų. Pažymėtina, kad nors išteklių taupymas yra neabejotinai svarbus kiekvienoje valstybėje, vaiko teisių apsaugai skirtų programų kaina negali tapti esminiu faktoriumi steigiant vaiko teisių apsaugos institucijas ar skiriant finansavimą šiam tikslui organizuojamoms programoms²⁸.

Priimant Konvenciją, siekiant vėliau efektyviai įvertinti valstybių dalyvių pagal Konvenciją prisiimtų įsipareigojimų vykdymą ir pasiektą pažangą, buvo įsteigtas Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas ir numatyta jo sudarymo tvarka²⁹. Ratifikuodamos Konvenciją valstybės įsipareigojo Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui kas dvejus (o vėliau – kas penkerius metus) teikti ataskaitas apie padarytą pažangą bei tai, kokių priemonių jos ėmėsi Konvencijoje pripažintoms teisėms užtikrinti³⁰. Savo ruožtu Komitetas ataskaitas įsipareigojo esant būtinybei perduoti Jungtinių Tautų Vaikų fondui ir kitoms kompetentingoms įstaigoms, rekomenduoti Generalinei Asamblėjai siūlyti Generaliniam Sekretoriui savo vardu atlikti tyrimus konkrečiais probleminiais klausimais, taip pat teikti valstybėms pasiūlymus ir bendras rekomendacijas³¹. Šis Konvencijoje numatytas procesas padeda geriau įvertinti valstybių padėtį Konvencijos kontekste bei atkreipti dėmesį į problemines, keistinas Konvencijos nuostatas ar pasikartojančiai skirtingose valstybėse kylančias jos įgyvendinimo problemas.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad atskiras ataskaitas Jungtinėms Tautoms teikia ir tarptautinės nevyriausybines organizacijas, pavyzdžiui, Jungtinių Tautų Vaikų fondas (UNICEF), taip tam tikra apimtimi perimdamos faktinę Konvencijos įgyvendinimo stebėseną valstybėse³². Tam tikrais atvejais tai gali lemti konfliktus tarp valstybių ir tarptautinių organizacijų, ypač situacijose, kuomet šie subjektai ataskaitose prieina skirtingų išvadų. Vis dėlto, tarptautinių nevyriausybinių organizacijų vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje yra itin svarbus, nes jų pagalba valstybėse Konvencija yra įgyvendinama efektyviau.

Pažymėtina, kad Konvencijos įgyvendinimo ratifikavusiose valstybėse kontekste, Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas ragina valstybes perkelti bendruosius Konvencijos principus ir kitas Konvencijos nuostatas į įstatymus ir kitus nacionalinius teisės aktus. Komitetas teigiamai vertina valstybes, priėmusias vieną bendrą įstatymą, reglamentuojantį

---

²⁸ ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 2.

²⁹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, II dalis.

³⁰ *Ibid.*, 44 str. 1 d.

³¹ *Ibid.*, 45 str. b, c, d d.

³² SALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 37.

vaiko teisių apsaugą ar Konstitucijose numačiusias atskirą skyrių specialioms vaiko konstitucinėms teisėms³³.

Yra akivaizdu, kad dėl ekonominės padėties kai kuriose valstybėse, nepaisant to, kad yra dedamos didelės pastangos vaiko teisių apsaugai užtikrinti, tai padaryti yra praktiškai neįmanoma dėl išteklių, būtinų institucijoms, paslaugoms, darbuotojams finansuoti³⁴, trūkumo. Konvencija neįpareigoja valstybių imtis veiksmų, kurių jos objektyviai negali įgyvendinti, tačiau pagal Konvenciją, kiekvienoje valstybėje prioritetą turi būti teikiamas vaiko teisėms. Ši situacija taip pat patvirtina tai, kad Konvencijos nuostatos užtikrina tik minimalią vaiko teisių apsaugą – tokią, kuri turėtų būti pasiekama visoms valstybėms, nepaisant ekonominės padėties.

Iš Konvencijos valstybėms kyla pareiga užtikrinti tiek socialines, ekonomines ir kultūrinės, tiek pilietines ir politines vaiko teises. Valstybių praktika įgyvendinant šį įsipareigojimą nevienoda, o ir būdų užtikrinti minėtas vaiko teises teisinėje sistemoje yra ne vienas – vaiko teises galima numatyti kaip uždavinius, kurių įvykdymo kryptimi valstybė įsipareigoja dirbti arba įstatymu aiškiai reglamentuoti principą reikalaujantį taikyti visas pagal turimus išteklius įmanomas priemones vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ginti³⁵.

Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų puoselėjama žmogaus teisių (tame tarpe ir vaiko teisių) apsaugos sistema numato labai ribotas galimybes asmenims kreiptis tais atvejais, kuomet valstybės pažeidžia jų teises, o, palyginus, Europos Sąjungoje šis mechanizmas yra kur kas detalesnis ir numato konkrečius būdus asmenims kreiptis į atitinkamas institucijas dėl jų teisių pažeidimo³⁶. Pačioje Konvencijoje procedūra individualiems ar grupiniams fizinių asmenų skundams dėl Konvencijos pažeidimo nėra numatyta. Be kita ko, Jungtinių Tautų Organizacija dėl Konvencijos pažeidimų valstybėms negali skirti sankcijų. Kita vertus, tai nepanaikina valstybių pareigos numatyti tokį nacionalinį reguliavimą, kuris užtikrintų efektyvią teisių pagal Konvenciją gynybą ir numatytų tokių teisių gynimo mechanizmą. Dėl šių priežasčių, Konvencijos įgyvendinimas iš esmės priklauso nuo valstybių iniciatyvos, piliečių, nevyriausybinių organizacijų bei tarptautinės bendruomenės

---

³³ Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 43.

³⁴ ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 16.

³⁵ Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 40.

³⁶ ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 32.

spaudimo priimti sprendimus siekiant tinkamai įgyvendinti Konvenciją³⁷.

Pažymėtina, kad 2011 metais buvo priimtas ir 2014 metais įsigaliojo trečiasis papildomas Konvencijos protokolas, įtvirtinantis skundų dėl vaiko teisių pažeidimo procedūrą. Šiuo protokolu Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetui buvo priskirta kompetencija nagrinėti asmenų, asmenų grupių skundus, kai tokie asmenys mano, kad valstybė pažeidė bet kurią jų Konvencijoje ar bet kuriame papildomame protokole įtvirtintą teisę³⁸. Protokole taip pat numatyti reikalavimai individualiems skundams, tokie kaip: pranešimas negali būti anoniminis ir turi būti rašytinis; pranešimas turi būti pagrįstas; Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas negali būti jau nagrinėjęs ar nagrinėti tapatus klausimo ir kiti³⁹. Trečiąjį papildomą Konvencijos protokolą yra ratifikavusios 37 valstybės⁴⁰, tačiau Lietuva nėra viena iš jų.

Turint omenyje pasaulio valstybių ekonominės ir socialinės būklės skirtumus, yra akivaizdu, kad Konvencija ne visur yra įgyvendinama vienodai gerai. 2017 metų nevyriausybinės organizacijos Gelbėkit Vaikus (angl. *Save the Children*) duomenimis, geriausia valstybė būti vaiku – Norvegija, po jos – Slovėnija, Suomija, Olandija, Švedija, Portugalija. Šio sąrašo pabaigoje tarp blogiausių valstybių – Gvinėja, Siera Leonė, Burkina Fosas, Pietų Sudanas, Čadas⁴¹. Lietuva šiame sąrašė užima 24 vietą ir kartu su dauguma Europos Sąjungos valstybių narių, Jungtinėmis Amerikos Valstijomis, Australija, Naująja Zelandija, patenka į 37 valstybių grupę, kuriose, remiantis organizacijos Gelbėkit Vaikus atlikto tyrimo duomenimis, nedaug vaikų netenka vaikystės⁴². Darytina išvada, kad kur kas efektyviau Konvenciją įgyvendina vakarų pasaulio valstybės, galinčios skirti daugiau išteklių Konvencijoje numatytiems tikslams pasiekti.

Kalbant apie Europos Sąjungos iniciatyvas vaiko teisių apsaugos srityje, svarbu paminėti, kad 2006 metais Europos Komisija išleido komunikatą dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo⁴³, kuriame atkreipė dėmesį, kad situacija ES vaiko teisių apsaugos klausimais „dar nėra patenkinama“⁴⁴. Šiame dokumente Europos Komisija atkreipė dėmesį, kad ES yra būtina visapusiškai atsižvelgti į Konvencijos nuostatas siekiant

---

³⁷ LACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005, p. 37.

³⁸ United Nations General Assembly. *Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure*, 2011, 1 str., 5 str.

³⁹ *Ibid.*, 7str.

⁴⁰ United Nations. *United Nations Treaty Collection*. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. kovo 21 d.]. Prieiga per internetą:

< https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=IND&mtdsg_no=IV-11-d&chapter=4&clang=en >.

⁴¹ Save the Children Federation, Inc. *Stolen Childhoods: End of Childhood Report*, USA: Save the Children, 2017, p. 3.

⁴² *Ibid.*, p. 29.

⁴³ Europos Bendrijų Komisija. *Komunikatas dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo*, 2006, KOM(2006) 367.

⁴⁴ *Ibid.*, p. 3.

integruoti vaiko teises vykdant politiką sutartyse numatytais pagrindais⁴⁵. Komunikate pažymima, kad ES gali veiksmingai prisidėti prie efektyvesnės vaiko teisių apsaugos valstybėse narėse, plačiais bei koordinuotais veiksmais paskatinti valstybes nares pripažinti bei laikytis Konvencijoje įtvirtintų principų tiek ES viduje, tiek už jos ribų⁴⁶. Įvairias strategijas bei veiksmų planus vaiko teisių apsaugos srityje nuolatos inicijuoja ir Europos Taryba⁴⁷. Šiame kontekste paminėtina, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas 2013 metais pastebėjimuose Lietuvai yra rekomendavęs efektyviau bendradarbiauti su Europos Taryba įgyvendinant Konvenciją ir kitus tarptautinius žmogaus teisių dokumentus⁴⁸.

Vaiko teisių įgyvendinimo klausimu taip pat svarbi Europos Žmogaus Teisių Teismo praktika, kurioje, nors ir daugiausia remiamasi Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos nuostatomis, o kalbant konkrečiai apie vaiko teises, šios konvencijos 8 straipsniu (numatančiu teisę į privataus ir šeimos gyvenimo gerbimą), taip pat pripažįstamos ir Konvencijos garantuojamos teisės, o priimant sprendimus bylose remiamasi Konvencijos nuostatomis. Pavyzdžiui, 2015 metais Europos Žmogaus Teisių Teismas sprendime ne tik pasirėmė 12 Konvencijos straipsniu, įtvirtinančiu vaiko teisę būti išklaustam ir laisvai reikšti savo pažiūras, bet ir išsamiai išnagrinėjo šio straipsnio turinį bei taikymo apimtį⁴⁹.

Apibendrinant, Konvencija yra itin plačiai ratifikuotas tarptautinis dokumentas skirtas vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ginti. Konvencija numato pagrindines, bazines vaiko teises, kurios interpretuotinos kaip gairės valstybėms kuriant nacionalines vaiko teisių apsaugos sistemas. Nepaisant to, kad kai kuriose valstybėse įgyvendinti Konvencijos tikslus yra itin sudėtinga dėl sunkios ekonominės ar politinės padėties, Konvencija laikytina visuotinių siektinų standartų rinkiniu, privalomu visoms ją ratifikavusioms valstybėms. Konvencijos numatytos prigimtinės, pilietinės, politinės, ekonominės, socialinės ir kultūrinės vaiko teisės valstybėse saugomos numatant atitinkamų įstatymų bei institucijų sistemas. Nors šis Jungtinių Tautų priimtas dokumentas neturi privalomojo pobūdžio ir papildomai neratifikavus trečiojo Konvencijos protokolo,

---

⁴⁵ Europos Bendrijų Komisija. *Komunikatas dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo*, 2006, KOM(2006) 367, p. 3.

⁴⁶ *Ibid.*, p. 6.

⁴⁷ Council of Europe. *Children's Strategy*. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy> >.

⁴⁸ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 12.

⁴⁹ Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas *M. ir M. prieš Kroatiją* byloje, Nr. 10161/13. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: < <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156522> >.

nesuteikia asmenims galimybės kreiptis su individualiais skundais, turint omenyje Konvencijos ratifikavimo mastą, neabejotina, kad šis dokumentas turi itin didelę reikšmę visose pasaulio valstybėse.

II. Vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje

1992 metais Lietuvai pasirašius ir 1995 metais ratifikavus Konvenciją, Lietuvos Respublika prisiėmė tarptautinį įsipareigojimą ginti ir saugoti vaiko teises. Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos sistema Lietuvoje pradėta kurti dar iki Konvencijos ratifikavimo – 1994 metais atsirado pirmosios iniciatyvos modeliuoti vaiko teisių apsaugos tarnybų sistemą⁵⁰. Ratifikavus Konvenciją, Lietuva įsipareigojo valstybės viduje sukurti teisės aktų bei institucijų sistemą, skirtą užtikrinti iš Konvencijos kylančių vaiko teisių apsaugą. Šie Lietuvos įsipareigojimai žingsnis po žingsnio buvo vykdomi ir šiuo metu Lietuvoje egzistuojančią vaiko teisių apsaugos sistemą galima apibūdinti kaip teisės aktų, institucijų bei nevyriausybinų organizacijų vienovę, skirtą Konvencijai įgyvendinti ir vaiko teisėms bei teisėtims interesams užtikrinti bei ginti.

Nagrinėjant vaiko teisių apsaugos sistemą Lietuvoje taip pat svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad nuo Konvencijos Lietuvoje ratifikavimo iki dabar, vaiko teisių apsaugos sistema ne kartą iš esmės keitėsi. Po nepriklausomybės atkūrimo Lietuvoje vyko daug pokyčių visose valstybės gyvenimo srityse – tiek teisės, tiek politikos plotmėse, kas neabejotinai turėjo įtaką ir vaiko teisių apsaugos klausimams. Kalbant apie Konvencijos įgyvendinimo problemas, atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaiko teisių apsaugos lygis bei pobūdis itin keitėsi pirmąjį atkurtos nepriklausomybės dešimtmetį – kur kas sumažėjo valstybės vaidmuo šeimos gyvenime, nuo universalios paramos šeimoms buvo pereita prie paramos atsižvelgiant į pajamas⁵¹. Siekiant įvertinti vaiko teisių apsaugos sistemos Lietuvoje pokyčius, šiame darbo skyriuje taip pat aptariami ir kai kurie Konvencijos įgyvendinimo mechanizmo pasikeitimai.

2.1. Konvenciją įgyvendinantys teisės aktai

Kalbant apie Konvencijos įgyvendinimą Lietuvos teisinėje sistemoje, visų pirma pažymėtina, kad vaiko teisių apsauga bei valstybės pareiga ginti vaiko teises yra numatyta Lietuvos Respublikos Konstitucijos (toliau – Konstitucija) tekste. Konstitucijos 26 straipsnis numato, kad „tėvai ir globėjai nevaržomai rūpinasi vaikų ir globotinių religiniu ir doroviniu auklėjimu pagal savo įsitikinimus“⁵², 38 straipsnis įtvirtina valstybės pareigą

---

⁵⁰ JONYNIENĖ, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, t. 15, p. 131.

⁵¹ KABAŠINSKAITĖ D., BAK, M. Lithuania's children's policy in the period of transition. *International Journal of Social Welfare*, 2006(15), p. 252.

⁵² Lietuvos Respublikos Konstitucija. Valstybės žinios, 1992, Nr. 33-1014, 26 str. 5 d.

saugoti vaikystę, tėvų pareigą auklėti savo vaikus ir juos išlaikyti bei vaikų pareigą gerbti ir senatvėje globoti savo tėvus⁵³. Konstitucijos 39 straipsnis numato, kad valstybė „globoja šeimas, auginančias ir auklėjančias vaikus namuose, įstatymo nustatyta tvarka teikia joms paramą“⁵⁴, taip pat, kad „nepilnamečius vaikus gina įstatymas“⁵⁵. Taigi, Konstitucija įtvirtina tam tikras tėvų teises ir pareigas vaikų atžvilgiu bei numato valstybės pareigą ginti nepilnamečius vaikus.

1996 metų kovo 14 dieną Seimas, įgyvendindamas ratifikuotos Konvencijos nuostatas, priėmė Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymą į kurį buvo perkeltos pagrindinės Konvencijos nuostatos⁵⁶. Įstatymas įtvirtina pagrindines vaiko teises ir teisėtus interesus, jų gynybos mechanizmus bei įgyvendinimo tvarką iš esmės atkartodamas Konvencijos nuostatas ir sukurdamas konkrečias teises ir pareigas tiek vaikams, tiek tėvams, tiek įvairioms institucijoms. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys į tai, kad dar 2013 metais Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas konstatavo, kad šis įstatymas neužtikrina visų vaikams Konvencijoje garantuojamų teisių ir yra keistinas – komitetas rekomendavo įstatymą peržiūrėti ir koreguoti taip, kad vaikas būtų laikomas Konvencijos garantuojamų teisių turėtoju⁵⁷.

Šiame kontekste svarbu paminėti, kad 2017 metų rugsėjo 28 dieną buvo priimta ir 2018 metų liepos 1 dieną įsigalios nauja Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija, kurios pagrindinis tikslas – pertvarkyti vaiko teisių apsaugos Lietuvoje sistemą ir užtikrinti efektyvesnę vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą. Nauja įstatymo redakcija įtvirtintas reguliavimas numato kur kas detalesnį vaiko teisių apsaugos mechanizmą – įstatyme įtvirtinti vaikui kylančios grėsmės lygio nustatymo kriterijai; vykdomos intervencijos į šeimos gyvenimą tvarka; atvejo vadybos institutas; tarpinstitucinio bendradarbiavimo koordinatoriaus pareigybė⁵⁸ bei daugybė kitų naujovių, kuriomis siekiama pašalinti šiuo metu galiojančio Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo spragas.

Be Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo vaiko teisių apsaugos mechanizmus numato ir kiti teisės aktai – Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas inkriminuoja

---

⁵³ *Ibid.*, 38 str.

⁵⁴ *Ibid.*, 39 str. 1 d.

⁵⁵ *Ibid.*, 39 str. 3 d.

⁵⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2000 11 01 – 2000 12 31, p. 3.

⁵⁷ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 3.

⁵⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 16087.

nusikalstamas veikas vaikui ir šeimai, Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas numato globos bei rūpybos institutų reguliavimą bei nepilnamečių civilines teises bei pareigas, Lietuvos Respublikos Švietimo įstatymas užtikrina vaiko teisę į švietimą bei nemokamą mokslą. Visi šie ir dar daug kitų teisės aktų tiesiogiai įtvirtina Konvencijoje numatytas vaiko teises tokiu būdu perkeldami Konvencijos nuostatas tiesiogiai į nacionalinę teisę, suteikdami Konvencijos normoms nacionalinio įstatymo pavidalą ir sukurdami teises bei pareigas fiziniams bei juridiniams asmenims.

Kalbant apie Konvenciją Lietuvoje įgyvendinančius teisės aktus, atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai įtaką daro daugybė kitų teisės aktų, kurie, nors tiesiogiai neįtvirtina vaiko teises ar teisėtus interesus ginančių nuostatų, tačiau yra neatskiriama Konvencijos Lietuvoje įgyvendinimo dalis. Tokiems teisės aktams galima priskirti reguliuojančius pašalpų šeimoms skyrimą, mokesčių klausimus reguliuojančius įstatymus bei poįstatyminius teisės aktus, Lietuvos Respublikos darbo kodeksą, reglamentuojantį motinystės bei tėvystės atostogas, Civilinį kodeksą ta apimtimi, kuria reglamentuojami vaikų globos, rūpybos, išlaikymo ir kiti klausimai bei daugybę kitų vaiko gerovę ir Konvencijos įgyvendinimą užtikrinančių teisės aktų.

Pažymėtina, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus nuomone, nors teisės aktuose įtvirtinta vaiko teisių ir interesų gynimo sistema yra išsami ir pakankama, praktikoje ji negali tinkamai veikti dėl žmogiškųjų ir finansinių išteklių trūkumo⁵⁹. Vis dėlto, manytina, kad ši problema kyla ne iš teisinio reguliavimo spragų, o įstatymų ir kitų teisės aktų netinkamo įgyvendinimo.

2.2.Vaiko teisių apsaugos institucinė sistema

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatyme įtvirtinta, kad vaiko teisių apsaugą Lietuvos Respublikoje užtikrina valstybė ir jos institucijos; vietos savivaldos institucijos; visuomeninės organizacijos, kurių veikla susijusi su vaiko teisių apsauga⁶⁰. Konstitucija numato, kad prireikus Seimas steigia kontrolės institucijas, kurių sistemą ir įgaliojimus nustato įstatymas⁶¹. Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra išaiškinęs, kad Konvencijos įgyvendinimas yra nepertraukiamas procesas, reikalaujantis nuolatinų mechanizmų⁶², taigi nuolatinė Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje sistemos priežiūra ir

⁵⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita, p. 45.

⁶⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 58 str.

⁶¹ Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014, 73 str. 3 d.

⁶² Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 44.

tobulinimas yra neišvengiama Lietuvos tarptautinio įsipareigojimo dalis - dėl savo prigimties vaiko teisių apsaugos institucinė sistema privalo būti nuolatos vertinama, peržiūrima ir atnaujinama⁶³.

Vaiko teisių apsaugos sistemą Lietuvoje sudaro valstybės lygmuo bei savivaldybių lygmuo, taip pat į sistemą patenka ir nevyriausybinės organizacijos, veikiančios vaiko teisių apsaugos srityje. Valstybės lygmenyje vaiko teisių apsauga užsiima Lietuvos Respublikos Prezidentas, Seimas, Vyriausybė, ministerijos, teismai, prokuratūros ir kitos vaiko teisių apsaugos ir jų gynimo srityje pagal suteiktą kompetenciją veikiančios institucijos⁶⁴. Pagrindinės institucijos, atsakingos už vaiko teisių ir jo teisėtų interesų apsaugą bei susijusių teisės aktų vykdymą vykdomosios valdžios lygmenyje yra Socialinės apsaugos ir darbo ministerija, Švietimo ir mokslo ministerija, Sveikatos apsaugos ministerija, Teisingumo ministerija ir Vidaus reikalų ministerija⁶⁵. Seimas, kaip įstatymų leidžiamosios valdžios institucija, vaiko teisių apsaugos srityje priima būtinus įstatymus, svarsto Konstitucijos pakeitimus, steigia vaiko teisių apsaugos institucijas ir atlieka kitas įstatymų leidžiamajai valdžiai Lietuvoje priskirtas pareigas.

Savivaldybių lygmenyje vaiko teisių apsauga užsiima miestų bei rajonų savivaldybės, savivaldybių tarybos, vietos savivaldos vykdomosios institucijos, vaiko teisių apsaugos institucijos (tarnybos), policijos nepilnamečių (jaunimo) reikalų inspektoriai, mokyklos ir kitos institucijos⁶⁶. Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai pagal kompetenciją kiekvienoje savivaldybėje rūpinasi Konvencijos įgyvendinimu bei nuostatų laikymusi. Savivaldybių lygmenyje taip pat yra steigiamos vaikų globos institucijos, organizuojama bei kontroliuojama globos institucijų veikla⁶⁷. Pažymėtina, kad pagal Vyriausybės patvirtintus Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatus, ši tarnyba yra atsakinga už savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių koordinavimą, veiklą⁶⁸ ir atlieka kitas teisės aktuose jai numatytas funkcijas.

---

⁶³ MARGEVIČIŪTĖ, A. Institutional system of children's rights protection in Lithuania. *Public security and public order*, 2010 (4), p. 78.

⁶⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 59 str. 1 d.

⁶⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 4.

⁶⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 60 str. 1 d.

⁶⁷ MARGEVIČIŪTĖ, A. Institutional system of children's rights protection in Lithuania. *Public security and public order*, 2010 (4), p. 84.

⁶⁸ Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės žinios*, 2005, Nr. 126-4501, 8 p.

Pažymėtina, kad naujoje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijoje yra numatytas teisinės ir socialinės vaiko teisių apsaugos atribojimas. Pagal 2018 metų liepos 1 dieną įsigaliosiantį įstatymą, teisine vaiko teisių apsauga užsiims Valstybinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos centriniai bei teritoriniai skyriai, o socialine vaiko teisių apsauga – savivaldybės administracija bei struktūriniai padaliniai, valstybės įstaigos, savivaldybės įstaigos ir nevyriausybinės organizacijos. Teisiniame lygmenyje vaiko teisių apsauga bus įgyvendinama nagrinėjant pranešimus apie vaiko teisių pažeidimus, atstovaujant vaiko interesams teisme ir administracinėse institucijose, organizuojant globą. Socialiniame lygmenyje vaiko teisių apsaugos kontekste bus vykdoma prevencija, intervencija, postvencija, globėjų paieška ir parengimas⁶⁹.

Kalbant apie vaiko teisių apsaugos institucinę sistemą, pažymėtina, jog visos žmogaus teisių gynimo organizacijos, įskaitant vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, savo esme tėra įrankiai, kuriais pasinaudodami asmenys gali efektyviai ginti pažeistas vaiko teises⁷⁰. Valstybė vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugą konkrečiose situacijose gali užtikrinti tik tuomet, kai atitinkamoms institucijoms tinkamai pranešama apie vaiko teisių pažeidimus ar koku nors kitu būdu paaiškėja vaikui kilusi grėsmė. Dėl šios priežasties itin svarbu, kad institucijos, ginančios vaiko teises, būtų nesunkiai prieinamos, o valstybės piliečiai žinotų, kokiais klausimais bei prašymais į tokias institucijas gali kreiptis, ir, svarbiausia, patys imtųsi iniciatyvos vaiko teisėms ir teisėtiems interesams ginti.

Lietuvoje vaiko teisių apsaugos sistemą tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmeniu prižiūri vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga. Dėl šios priežasties būtent šios vaiko teisių apsaugos institucinės sistemos dalies svarba Lietuvoje yra itin didelė - vaiko teisių apsaugos kontrolierius turi ypatingus įgaliojimus bei plačią kompetenciją vaiko teisių apsaugos srityje.

2.3. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą vaiko teisių apsaugos institucijų kontekste būtina aptarti atskirai. Kadangi vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos tikslas ir pagrindinė funkcija yra užtikrinti kiekvieno vaiko galimybę naudotis visomis Konvencijoje, kituose tarptautiniuose ir nacionaliniuose teisės aktuose numatytais

---

⁶⁹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Vaiko teisių apsaugos sistemos naujovės Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo kontekste, 2017 11 16, Palanga.

⁷⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p.23.

teisėmis⁷¹, kalbant apie Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemas, itin svarbu atkreipti dėmesį ir į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos pastebimas vaiko teisių apsaugos sistemos problemas bei trūkumus.

Kalbant apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą ir panašias institucijas apskritai, pažymėtina, kad pirmoji vaiko teisių ombudsmeno pareigybė pasaulyje buvo įvesta Norvegijoje 1981 metais, dar prieš priimant Konvenciją⁷². Lietuvoje vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos sukūrimo klausimas pradėtas svarstyti tik 1997 metais, kuomet įstaigos reikalingumas buvo grindžiamas būtinybe kontroliuoti tiek nevyriausybinių institucijų, tiek privačių asmenų veiklą, dėl kurios galėtų būti pažeidžiamos vaiko teisės ar teisėti interesai⁷³. Pažymėtina, kad Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas nuolatos pataria steigti nepriklausomas žmogaus teisių institucijas – kontrolieriaus tarnybą, komisiją bei palaiko periodinių ataskaitų teikimo parlamentui idėją⁷⁴. Taip pat, efektyvesnės vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos tikslu Europoje yra įsteigtas vaiko teisių ombudsmenų tinklas (ENOC), kurio nare Lietuvos vaiko teisių apsaugos kontrolierė tapo dar 2011 metais.

Kalbant apie vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklą, pirmiausia, atkreiptinas dėmesys į tai, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai suteikti įgaliojimai bei jų apimtis itin skiriasi nuo kitų vaiko teisių apsaugos institucijų veiklos. Įstatymų leidžiamosios valdžios tikslas šiame kontekste – sudaryti prielaidas kuo geresnei vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugai; vykdomosios valdžios – tokias prielaidas reikiamu metu ir kompetentingai įgyvendinti praktikoje, o vaiko teisių kontrolieriaus pareiga yra veiksmingai, sąžiningai ir nešališkai prižiūrėti ir kontroliuoti prielaidų ir jų įgyvendinimo atitiktį vaiko teisėms ir teisėtiems interesams, taip pat analizuoti ir apibendrinti rezultatus, trūkumus. Panašią funkciją vaiko teisių apsaugos kontrolierius atlieka ir teismų sistemos atžvilgiu: teismo pareiga šiame kontekste yra nubausti kaltą asmenį (baudžiamojoje teisėje) ar atstatyti bei vykdyti teisingumą (civilinėje teisėje), o vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus – atkreipti dėmesį, įtvirtinti bei užtikrinti svarbiausių vaiko interesų principą⁷⁵.

Vaiko teisių kontrolieriaus veikla Lietuvoje yra organizuojama dviem kryptimis:

---

⁷¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 04 04. Nr.4-7, p. 3.

⁷² UNICEF Office of Research. *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – summary report*. Italy: United Nations Children's Fund, 2012, p. 8.

⁷³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 5.

⁷⁴ Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 50.

⁷⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 14.

atliekami tyrimai dėl konkretaus vaiko teisių ar teisėtų interesų pažeidimo ir vykdoma vaiko teisių užtikrinimo priežiūra ir kontrolė (teisės aktų įgyvendinimo kontrolė, institucijų, susijusių su vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga, veiklos priežiūra bei kontrolė, teikiami siūlymai dėl teisės aktų priėmimo, pakeitimo)⁷⁶. Kadangi, galima teigti, kiekvienas naujas įstatymas ar teisinio reguliavimo pasikeitimas turi įtakos vaiko teisių apsaugai bei įgyvendinimui⁷⁷, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teisė teikti pasiūlymus nacionalinės teisės sistemos derinimui su Konvencijos nuostatomis bei pasiūlymų, kaip vaiko teisių apsaugą Lietuvoje padaryti veiksmingesne, teikimas, yra vienas pagrindinių būdų vaiko teisių apsaugos sistemai Lietuvoje tobulinti ir Konvencijai tinkamai įgyvendinti. Siekiant šių tikslų vaiko teisių apsaugos kontrolierius vykdo individualių skundų nagrinėjimą, vykdo tiek perspektyvią, tiek retrospektyvią vaiko teisių apsaugos sistemos kontrolę⁷⁸.

Vaiko teisių apsaugos kontrolierius kasmet privalo Seimui pateikti įstaigos veiklos ataskaitą. Metinės ataskaitos, nors neturi tiesioginės teisinės galios ir nesukuria subjektams teisių ar pareigų, detaliai apibūdina einamųjų metų vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklą ir pasiektus tikslus⁷⁹. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaitos taip pat yra itin svarbus šaltinis siekiant įvertinti vaiko teisių apsaugos lygį Lietuvoje – kasmetinėse įstaigos ataskaitose yra apžvelgiamos pagrindinės pastebėtos vaiko teisių apsaugos sistemos problemos bei trūkumai, ir, pažymėtina, dažnai atkreipiamas dėmesys į tas pačias problemas, kurias vėliau nurodo ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas⁸⁰.

Vis dėlto, kadangi vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teisės ir pareigos yra labai ribotos, daugumoje metinių kontrolieriaus veiklos ataskaitų teikiami pasiūlymai bei išvados yra labai nekonkrečios ir abstrakčios. Jose dažnai keliami tikslai kaip „panaikinti skurdą: investuoti į vaikus; nepalikti nė vieno vaiko nuošalyje; rūpintis kiekvienu vaiku; mokyti kiekvieną vaiką”⁸¹, rekomenduojama vykdyti įvairias reformas bei skatinti visuomenę nelikti abejinga vaiko teisių apsaugos klausimams. Vis dėlto, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rekomendacijos gali turėti ir konkretesnę įgyvendinimo tvarką - atsižvelgus į individualaus skundo pobūdį bei aplinkybes, siekiant užtikrinti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus rekomendacijų vykdymą, sprendime gali būti nurodyta vaiko teisių

---

⁷⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 8.

⁷⁷ UNICEF Office of Research. *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – summary report*. Italy: United Nations Children's Fund, 2012, p. 10.

⁷⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 5.

⁷⁹ MARGEVIČIŪTĖ, A. Institutional system of children's rights protection in Lithuania. *Public security and public order*, 2010 (4), p. 83.

⁸⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 9.

⁸¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 38.

apsaugos kontrolieriaus pateiktų rekomendacijų vykdymo kontrolė – laikina, nurodant konkretų terminą ar periodinę, įpareigojant konkretų subjektą pateikti informaciją periodiškai⁸².

Svarbu paminėti, kad vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla yra grindžiama vienu iš svarbiausių prioritetų – kryptinga viešąja (švietėjiška) veikla, pasireiškiančia Konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, normų sklaida bei prioritetinių vaiko interesų principo visuomenėje aiškinimu⁸³. Pokyčiams vaiko teisių apsaugos srityje itin svarbu vykdyti viešą Konvencijos ir jos fakultatyvinių protokolų, kitų vaiko teisių apsaugos srities teisės aktų bei jų įgyvendinimo vertinimų pristatymą ir sklaidą, diskusijas bei aptarimus dalyvaujant specialistams, visuomenei bei, svarbiausia, vaikams⁸⁴. Tiek vaikų, tiek suaugusių švietimas vaiko teisių apsaugos klausimais itin svarbus ir dėl to, kad Lietuvos visuomenėje neabejotinai yra asmenų, nežinančių vaiko teisių apimtį bei vaikams įstatymo suteiktų garantijų. Taigi vaiko teisių apsaugos kontrolieriui priskirta visuomenės švietimo pareiga taip pat yra itin svarbi vaiko teisių apsaugos sistemos Lietuvoje įgyvendinimo dalis.

Apibendrinant atkreiptinas dėmesys, kad nepaisant to, kad Lietuvoje egzistuoja teisės aktų bei institucijų sistema, skirta vaiko teisėms ginti, 2013 metais buvo pastebėta, kad vis dėlto bendra vaikų padėtis socialiniame kontekste, ypač vaikų, gyvenančių skurde, klausimu, negerėja tokiu pat tempu, kaip vidutiniškai kitose ES valstybėse narėse⁸⁵. Pažymėtina, kad nuo vaiko teisių apsaugos sistemos Lietuvoje sukūrimo, tiek teisiniame reguliavime, tiek institucijų sistemoje vyko nemažai pokyčių. Visų pirma, buvo priimta naujų įstatymų bei įstatymų pakeitimų, kurie užtikrino, pavyzdžiui, visų smurto formų prieš vaikus draudimą, taip pat žymiai išsiplėtė vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijos veikla tiek šiai institucijai skiriamų žmogiškųjų bei finansinių išteklių prasme, tiek visuomenės kreipimūsi į vaiko teisių apsaugos kontrolierių skaičiumi. Taigi, galima teigti, kad vaiko teisių klausimams Lietuvoje kasmet skiriama vis daugiau dėmesio⁸⁶. Vis dėlto, Konvenciją Lietuvoje įgyvendinanti teisės aktų ir institucijų sistema neabejotinai vis dar turi trūkumų, kurie aptariami šio darbo V dalyje.

---

⁸² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 18.

⁸³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2003 01 01 – 2003 12 31, p. 7.

⁸⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita. 2013 03 29, Vilnius. Nr.4-1, p. 6.

⁸⁵ POVILIŪNAS, A., ŽALIMIENĖ L. *ESPN Thematic Report on Progress in the implementation of the 2013 EU Recommendation on “Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage”*, Lithuania, 2017, p. 4.

⁸⁶ *Ibid.*, p. 4.

III. Vaiko teisės nepatirti smurto užtikrinimo problemos

Lietuva, būdama vakarietiško pasaulio valstybe, susiduria tik su tam tikromis vaiko teisių įgyvendinimo problemomis – priešingai nei kai kuriose kitose pasaulio valstybėse, Lietuvoje vaiko teisių pažeidimai dėl mirtinų ligų, bado, mokyklų trūkumo, karo veiksmų, nėra dažnai pasitaikantys. Dėl šios priežasties Lietuvą galima būtų priskirti prie valstybių, kuriose siekiama ne tik patenkinti minimalius vaiko poreikius užtikrinant tik tam tikras Konvencijoje numatytas vaiko teises, bet taip pat siekiama vaikui užtikrinti nerūpestingą vaikystę, įskaitant teisę žaisti, ilsėtis, gyventi tokiomis sąlygomis, kokios yra būtinos vaikui sklandžiai ir netrukdomai vystytis. Dėl to pagrindinės Konvencijos įgyvendinimo problemos Lietuvoje kyla dėl netinkamo institucijų veikimo ir pareigų vykdymo, politinių ir socialinių vaiko teisių neįgyvendinimo ar netinkamo įgyvendinimo. Vis dėlto, nuo pat vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos Lietuvoje atsiradimo, iki šių dienų, smurtas prieš vaikus išlieka viena pagrindinių problemų Konvencijos įgyvendinimo kontekste, pastebimų metinėse vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitose.

Smurto prieš vaikus atvejų neįmanoma nepastebėti žiniasklaidoje bei spaudoje. Nors žiniasklaida visuomet siekia atkreipti visuomenės dėmesį šokiruojančiomis istorijomis, atsižvelgiant į Lietuvoje užfiksuojamų smurto prieš vaikus atvejų dažnumą ir neretai itin skaudžias pasekmes, yra akivaizdu, kad Lietuvos visuomenėje smurtas prieš vaikus vis dar yra aktuali problema. Dėl šios priežasties ir dėl tokio pobūdžio vaiko teisių pažeidimų sunkumo ir pavojingumo, nagrinėjant Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemas, vaiko teisės nepatirti fizinio smurto įgyvendinimo problemas būtina aptarti atskirai – ne tik kaip vieną daugiausiai visuomenės dėmesio pritraukiančių Konvencijos įgyvendinimo problemų, tačiau ir kaip nuolatinę ir vis dar neišspręstą spragą teisiniame reguliavime ir institucijų veikloje.

Konvencijos 19 straipsnyje numatyta:

1. „Valstybės dalyvės, siekdamos apginti vaiką nuo įvairiausio pobūdžio fizinio ar psichologinio smurto, įžeidimų ar piktnaudžiavimo, priežiūros nebuvimo ar nerūpestingo elgesio, grubaus elgesio ar išnaudojimo, įskaitant seksualinį piktnaudžiavimą, kuriuos jis gali patirti iš tėvų, teisėtų globėjų ar kurio nors kito jį globojančio asmens, imasi visų reikiamų teisinių, administracinių, socialinių ir švietimo priemonių.
2. Tarp tokių apsaugos priemonių reikiamais atvejais gali būti ir veiksmingos socialinės programos, leidžiančios suteikti paramą vaikui ir jį globojantiems asmenims ir

išaiškinti, pranešti, perduoti nagrinėti, tirti, gydyti ir imtis kitų priemonių minėtais žiauraus elgesio su vaiku atvejais, o prireikus iškelti baudžiamąją bylą⁸⁷.

Šios Konvencijos nuostatos aiškiai įtvirtina vaiko teisę nepatirti bet kokios rūšies smurto ir numato valstybių pareigą imtis visų būtinų priemonių siekiant apsaugoti vaiką bei suteikti paramą tiek vaikui, tiek jį globojantiems asmenims. Smurto prieš vaikus draudimas yra svarbus ne tik siekiant užtikrinti vaikų sveikatą bei sveiką vystymąsi, tačiau ir gebėjimą mokytis ir tobulėti – smurtas, kaip ir maisto ar vandens trūkumas ar kitoks nepriteklius turi tiesioginę įtaką vaiko gebėjimui susikaupti, mokytis⁸⁸. Nagrinėjant šį Konvencijos straipsnį taip pat būtina atsižvelgti į Konvencijos 6 straipsnio, laikomo bendruoju principu ir garantuojančio vaiko teisę į gyvybę bei didžiausias galimybes gyventi ir sveikai vystytis⁸⁹, turinį - visų smurto formų prieš vaikus uždraudimas yra neatsiejama sąlyga siekiant užtikrinti vaiko teisę sveikai vystytis.

Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato keturias smurto prieš vaiką formas: fizinis, psichologinis, seksualinis smurtas bei nepriežiūra⁹⁰. Pažymėtina, kad smurto prieš vaiką rūšys įstatymu buvo įtvirtintos tik 2017 metais, kuomet po ne vienerius metus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teiktų pasiūlymų bei Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto rekomendacijų įvertinus Lietuvos trečiąją ir ketvirtąją jungtinę periodinę Konvencijos įgyvendinimo ataskaitą, buvo priimtas vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo pakeitimas, kuriuo buvo aiškiai įvardytos draudžiamos smurto formos⁹¹. Vis dėlto, ir iki šio įstatymo pakeitimo Lietuvoje buvo užfiksuojami visų rūšių smurto prieš vaikus atvejai. Be kita ko, pastebima, kad Lietuvoje „retai vaikas patiria ar kenčia tik nuo vienos smurto formos - daugumoje atvejų smurtas pasireiškia keliomis formomis, pavyzdžiui, dažnai fizinį smurtą lydi psichologinis ir panašiai“⁹².

Kalbant apie visas smurto prieš vaiką formas bendrai, išskirtini šie smurtą lemiantys veiksniai: skurdas; žemas ekonominis socialinis šeimos statusas; ekonominis nestabilumas, nedarbas; asmenų impulsyvumas ir agresyvumas; alkoholizmas, narkomanija; vaikystėje patirtas smurtas; nepriežiūra; nepakankamos žinios vaiko raidos klausimu ir t.t.⁹³. Pažymėtina, kad panašūs veiksniai vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus išskirti ir 2006 metų ataskaitoje: skurdas, sukeltantis nepilnavertiškumo jausmą; netolerancija šeimose ne

⁸⁷ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 19 str.

⁸⁸ UNICEF. *The State of the World's Children*, USA: United Nations Children's Fund, 2016, p. 86.

⁸⁹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 6 str.

⁹⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 2¹ str.

⁹¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr.4-1, p. 23.

⁹² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 14.

⁹³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 34.

tik vaiko, bet ir suaugusiųjų atžvilgiu⁹⁴. Darytina išvada, kad smurtas dažniausiai pasireiškia ekonomiškai nestabiliuose šeimose, kuriose kenčiama nuo nepritekliaus, priklausomybės nuo alkoholio ar kitų medžiagų.

Kalbant apie smurtą prieš vaikus Lietuvoje pažymėtina, kad fizinių bausmių, tiek šeimoje, tiek mokykloje, skyrimas vaikams neabejotinai ilgą laiką Lietuvoje buvo laikoma įprasta praktika (dalies piliečių, manytina, tokia dar vis yra laikoma ir dabar). Lietuvoje uždrausti fizinės bausmės vaikams užtruko pakankamai ilgai, o, pavyzdžiui, Švedijoje, fizinės bausmės buvo uždraustos dar 1979 metais. Lietuvoje 2001 metais vykdytos apklausos metu daugiau nei pusė apklaustų asmenų patvirtino, kad tam tikromis aplinkybėmis fizinė bausmė vaikui yra pateisinama ir priimtina vaiko auklėjimo priemonė⁹⁵.

Svarbu paminėti, kad smurtas prieš vaikus pasireiškia ne tik vaikų santykiuose su suaugusiais, o ir bendraamžių vaikų tarpe ar dėl vyresnių vaikų elgesio. Kalbant apie smurto atvejus, kuomet vaikai smurtauja prieš vaikus, svarbu atkreipti dėmesį ne tik į vaiko, prieš kurį smurtaujama, bet taip pat ir į vaiko, kuris smurtauja, teisių pažeidimus. Tokioje situacijoje, manytina, smurto auka reikėtų laikyti ne tik smurtą patyrusį vaiką, bet ir vaiką smurtautoją⁹⁶ ir imtis visų būtinų priemonių suteikti reikiamą pagalbą tiek nukentėjusiajam nuo smurto, tiek kaltininkui.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad Konvencija numato ne tik valstybių pareigą užtikrinti vaiko apsaugą nuo bet kokios formos smurto, tačiau taip pat ir pareigą imtis visų reikiamų priemonių, kad padėtų vaikui tapusiam smurto auka (reintegracija pagal Konvenciją turi vykti aplinkoje, kurioje puoselėjama vaiko sveikata, savigarba ir orumas)⁹⁷. Manytina, kad valstybės pareiga suteikti vaikui pagalbą yra ne mažiau svarbi nei pareiga užtikrinti apsaugą nuo smurto, nes smurtas gali sukelti vaikui itin sunkius padarinius, kuriems panaikinti ar palengvinti dažnai yra būtina valstybės pagalba.

3.1. Smurtas artimoje aplinkoje

Kalbant apie vaiko teisių pažeidimus svarbu paminėti, kad daugiausia vaiko teisės Lietuvoje yra pažeidžiamos artimoje aplinkoje – šeimoje. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitose nuolatos atkreipiamas dėmesys į vaiko teisių pažeidimus

---

⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 64.

⁹⁵ KABAŠINSKAITĖ D., BAK, M. Lithuania's children's policy in the period of transition. *International Journal of Social Welfare*, 2006(15): 248.

⁹⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita, p. 28.

⁹⁷ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 39 str.

šeimoje: „vertinant duomenis skundų (tyrimų) pagrįstumo aspektu, atkreiptinas dėmesys, kad didžiausią dalį pagrįstų skundų (tyrimų) sudaro vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimai šeimoje”⁹⁸. 2006 metais buvo konstatuota, kad „tarp vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai žinomų smurto prieš vaiką atvejų, dominuoja smurtas šeimoje”⁹⁹. 2009 metais iš 635 atliktų tyrimų, 200 buvo susiję su vaiko teisių ir teisėtų interesų pažeidimais šeimoje: „pastebėta, kad daugiausia vaiko teises ir teisėtus interesus pažeidžia jo šeimos nariai”¹⁰⁰. 2014 metų statistikos duomenimis, 64% visų smurto prieš vaikus atvejų vyko vaikui artimoje aplinkoje, t. y. prieš vaikus smurtavo tėvai, globėjai ar kiti vaikams artimi asmenys¹⁰¹.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nustatyta, kad vaikui artimiausioje aplinkoje (šeimoje) pasireiškia visos smurto formos: fizinis, psichologinis ir seksualinis smurtas¹⁰². Pažymėtina, kad vaiko atžvilgiu smurtaujantys tėvai dažnai nežino bei nesupranta vaiko raidos stadijų bei vaiko galimybių atlikti veiksmus, kurių reikalaujama, dėl to praradę kantrybę ima smurtauti¹⁰³. Taip pat, manytina, kad smurtas vaiko atžvilgiu kai kuriose šeimose Lietuvoje vis dar yra laikomas normalios vaiko auklėjimo praktikos dalimi, ypač tose šeimose, kuriose tėvai patys užaugo aplinkoje, kurioje buvo smurtaujama. Be kita ko manytina, kad net ir tais atvejais, kuomet šeimose fizinis smurtas nėra laikytinas priimtina vaiko auklėjimo priemone, dažnai nėra suvokiama, kad psichologinis smurtas taip pat yra itin žalingas vaiko sveikatai bei vystymuisi ir taip pat kaip visų kitų formų smurtas yra draudžiamas įstatymu.

Svarbu paminėti, kad 2017 metais Lietuvoje buvo priimtas Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas, kurio pagrindinis tikslas – įgyvendinti konstitucinę nuostatą dėl motinystės, tėvystės ir vaikystės visokeriopos apsaugos¹⁰⁴. Šeimos stiprinimo įstatymas numato, kad valstybės ir savivaldybių institucijos, siekdamos sumažinti dėl šeimų irimo atsirandantį nuostolį visuomenei, vaiko saugumo šeimoje ir tėvų atsakomybės už vaiko teisių ir teisėtų interesų įgyvendinimą stiprinimo srityje sudaro palankias sąlygas vaikams augti šeimoje, teikdamos tinkamą paramą ir pagalbą šeimai ir vaikams¹⁰⁵. Nors nurodytas siekis – vaiko saugumo šeimoje užtikrinimas, yra itin svarbus nagrinėjamo Konvencijos

---

⁹⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 11.

⁹⁹ *Ibid.*, p. 12.

¹⁰⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 14.

¹⁰¹ Human Rights Monitoring Institute. *Human Rights in Lithuania 2013 – 2014: Overview*, p. 53.

¹⁰² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 12.

¹⁰³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 76.

¹⁰⁴ Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 17495, preambulė.

¹⁰⁵ *Ibid.*, 5 str. 2d. 6p.

straipsnio įgyvendinimo prasme, įstatyme nurodyti valstybės veiksmai siekiant nurodyto tikslo pasiekti yra itin abstraktūs ir, manytina, neatspindi smurto prieš vaikus šeimoje problemos masto.

Siekiant išspręsti smurto šeimoje problemą, svarbu „užtikrinti tinkamą baudžiamosios ir civilinės teisės numatytų smurto aukos mechanizmų taikymą, t. y. asmens (smurtautojo) įpareigojimo gyventi skyriumi įgyvendinimą, nes praktikoje šis įpareigojimas ne visuomet taikomas net ir esant būtinybei dėl subjektyvių priežasčių ar aplinkybių”¹⁰⁶. Turint omenyje, kad smurto prieš vaikus šeimoje atvejais smurtautojas dažnai yra asmuo, kuris turėtų rūpintis vaiku, itin sudėtinga užtikrinti vieną vaiko teisę – nepatirti smurto, nepažeidžiant kitos teisės – augti šeimoje. Vis dėlto, smurto atvejais yra svarbu užtikrinti vaiko saugumą ir esant būtinybei nedelsiant atskirti vaiką nuo smurtaujančio tėvo ar globėjo.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus teigimu, Lietuvoje trūksta prevencinių priemonių mažinant smurto artimoje aplinkoje mastą, valstybės teikiamos pagalbos priemonės yra fragmentiškos, o dėl to yra apsunktos galimybės smurto artimoje aplinkoje atvejais teikti vaikams kompleksinę pagalbą¹⁰⁷. Turint omenyje privatų smurto šeimoje pobūdį yra akivaizdu, kad prevencinių priemonių konkrečiose šeimose imtis gali būti itin sudėtinga. Manytina, kad visuomenės švietimas ir nusistovėjusių ydingų elgesio standartų naikinimas galėtų veikti kaip itin stipri smurto prieš vaikus šeimoje prevencinė priemonė. Pažymėtina, kad pagrindinė kompleksinės pagalbos smurto aukoms teikimui priemonė yra individualios konsultacijos¹⁰⁸. Vis dėlto, tokios pagalbos priemonės, manytina, turėtų būti naudojamos visų pirma užtikrinus vaiko saugumą ir įsitikinus, kad nėra grėsmės smurtui prieš vaiką pasikartoti.

3.2. Fizinis ir psichologinis smurtas

Kalbant apie Konvencijoje numatyto smurto prieš vaikus draudimo įgyvendinimo Lietuvoje problemas, svarbu išanalizuoti visų rūšių smurto prieš vaiką formas. Pažymėtina, kad visuomenės pasmerkimo dažnai sulaukia tik savo pasekmėmis šokiruojančios smurto apraiškos¹⁰⁹. Dėl šios priežasties psichologinis smurtas prieš vaikus neretai lieka

¹⁰⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 04 04. Nr.4-7, p. 30.

¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr.4-1, p. 108.

¹⁰⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 88.

¹⁰⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p.35.

nepastebėtas ar ignoruojamas. Kaip jau minėta, dažnai tėvai ar kiti vaiko aplinkoje esantys asmenys gali nesuvokti, kad psichologinis smurtas taip pat yra itin žalingas vaikui ir baudžiamas įstatymu ir dėl to, kol nėra atliekami jokie fizinio smurto veiksmai, elgesio su vaiku nelaikyti smurtu. Nepaisant to, yra akivaizdu, kad Lietuvoje pasireiškia tiek fizinis, tiek psichologinis, tiek kitų rūšių smurtas prieš vaikus.

Pažymėtina, kad prieš vaikus fiziškai bei psichologiškai smurtauti gali bet kokie jų aplinkoje esantys asmenys, o taip pat ir kiti vaikai. Vis dėlto, reikėtų atkreipti dėmesį į tai, kad Konvencijos 19 straipsnis tiesiogiai asmenims esantiems vaiko aplinkoje pareigų nesukuria – šis straipsnis numato valstybės pareigą numatyti tokią nacionalinių teisės aktų ir institucijų sistemą, kuri užtikrintų vaiko apsaugą nuo smurto. Nepaisant to, kad Konvencijos 19 straipsnis aiškiai įtvirtina smurto prieš vaikus draudimą, asmenys savo veiksmais šio Konvencijos straipsnio pažeisti negali¹¹⁰. Vis dėlto, turint omenyje, kad Lietuvoje yra priimtas Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatymas, savo esme atkartojantis Konvencijos nuostatas, akivaizdu, kad prieš vaikus smurtaudami asmenys pažeidžia šį, be kita ko, ir kitus teisės aktus.

Šiame kontekste svarbu paminėti, kad Lietuva nėra vienintelė valstybė susidurianti su Konvencijos 19 straipsnio nuostatų įgyvendinimo problemomis. 1994 metais pradinėje Konvencijos įgyvendinimo ataskaitoje, Jungtinė Karalystė pasisakė, kad fizinės bausmės vaikams yra privatus klausimas sprendžiamas šeimos viduje, o protingo masto fizinės bausmės vaikams yra leistinos¹¹¹. Vis dėlto, Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto tokia Jungtinės Karalystės argumentacija neįtikino ir Komitetas dar kartą paragino visas valstybes aiškiai teisiniame reguliavime uždrausti visų rūšių fizines bausmes šeimoje, kitose priežiūros įstaigose, mokyklose¹¹².

Nors 2017 metais Lietuvos teisiname reguliavime buvo įtvirtintas visų formų smurto prieš vaikus draudimas, turint omenyje dar visai neseniai tiek šeimoje, tiek mokyklose įprastą vaikų baudymo fizinėmis bausmėmis praktiką, yra akivaizdu, kad tam tikroms visuomenės grupėms ir nariams Lietuvoje yra sudėtinga auklėti vaiką nenaudojant smurto. Kai kuriems asmenims Lietuvoje, manytina, vis dar yra priimtina 1994 metais išreikšta Jungtinės Karalystės nuomonė, kad fizinių bausmių skyrimas vaikams yra privatus šeimos reikalas.

---

¹¹⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. *2014 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-38-2014.*

¹¹¹ United Nations Committee on the Rights of the Child. Initial reports of States parties due in 1994, CRC/C/11/Add.1, p. 59.

¹¹² Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 182.

2016 metais vadovaujantis Jungtinių Tautų Žmogaus teisių tarybos rezoliucija Nr. 5/1 įkurtos Visuotinės periodinės peržiūros darbo grupės 26 sesijos metu ne viena valstybė (Brazilija, Kosta Rika, Irano Islamo Respublika, Norvegija, Švedija) išreiškė susirūpinimą dėl smurto prieš vaikus Lietuvoje. Nors sesijos metu daug valstybių pagyrė Lietuvos pastangas siekiant užkirsti kelią smurtui artimoje aplinkoje, taip pat smurtui prieš moteris, tačiau daug valstybių atkreipė dėmesį į tai, kad ir toliau turi būti atliekami visi būtini veiksmai tam, kad apsaugoti vaikus nuo smurto ir užtikrinti smurto artimoje aplinkoje aukoms galimybes kreiptis į teismą bei aiškiai reglamentuoti jų apsaugą¹¹³.

Siekiant išspręsti smurto prieš vaikus problemą Lietuvoje, Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra rekomendavęs valstybėje stiprinti bei plėsti programas, kurių tikslas yra šviesti visuomenę vaiko teisių klausimais bei skatinti pozityvų vaiko auklėjimą bei auginimą be smurto¹¹⁴. Komitetas yra nurodęs, kad yra būtina keisti teisinį reguliavimą priimant nacionalinį visų formų smurto prieš vaikus prevencijos planą; įstatyme numatant visų smurto formų bet kokioje aplinkoje prieš vaikus draudimą¹¹⁵. Taip pat, 2013 metais buvo pateikta rekomendacija Lietuvoje numatyti paprastesnę ir labiau prieinamą vaikams pranešimų apie smurto atvejus sistemą ir kiekvieno pranešimo atveju užtikrinti efektyvų tyrimą¹¹⁶. Nebūtų tikslu teigti, kad šiai dienai į visas Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto pastabas bei kitų valstybių rekomendacijas yra atsižvelgta ir imtasi būtinų veiksmų teisinio reguliavimo bei institucijų sistemos veikimo spragoms užpildyti – smurtas prieš vaikus vis dar yra gana dažnas reiškinys Lietuvos visuomenėje.

Pažymėtina, kad 2018 metų liepos 1 dieną įsigaliosiančioje Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijoje vaiko apsaugai nuo smurto skiriama kur kas daugiau dėmesio. Naujoji įstatymo redakcija numato, kad vaiko tėvai, kiti atstovai, valstybės bei savivaldybių institucijos bei įstaigos privalo užtikrinti vaiko apsaugą nuo smurto, o valstybė ir savivaldybės imasi visų būtinų švietimo, socialinių, administracinių, teisinių ir kitų reikiamų priemonių, kad apsaugotų vaiką nuo bet kokios formos smurto¹¹⁷. Taigi šiuo metu galiojantis Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas bus papildytas straipsniais,

---

¹¹³ Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Žmogaus teisių tarybos visuotinės periodinės peržiūros darbo grupės ataskaitos projektas: Lietuva, 2016 m. spalio 31 d. – lapkričio 11 d., Ženeva, autentiškas vertimas, Vyriausybės kanceliarijos administracinis departamentas, 2017.

¹¹⁴ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 5.

¹¹⁵ *Ibid.*, p. 6.

¹¹⁶ *Ibid.*

¹¹⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 16087, 20 str. 1 ir 3 dalys.

skirtais būtent Konvencijoje numatytos vaiko teisės nepatirti smurto efektyvesniam įgyvendinimui.

3.3. Seksualinis piktnaudžiavimas

Konvencijos 34 straipsnis numato valstybių pareigą „ginti vaiką nuo visų formų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio prievartavimo“¹¹⁸. Šis Konvencijos straipsnis įpareigoja valstybes imtis visų reikiamų priemonių siekiant uždrausti lenkti arba prievartauti vaiką dalyvauti bet kokioje neteisėtoje seksualinėje veikloje; išnaudoti vaikus verčiant juos užsiimti prostitucija ar kita neteisėta seksualine veikla; išnaudoti vaikus pornografijai ir pornografiniams leidiniams¹¹⁹. Lietuva taip pat yra ratifikavusi ir Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos fakultatyvinį protokolą dėl vaikų pardavimo, vaikų prostitucijos ir vaikų pornografijos, kuriame numatomos detalios pareigos valstybėms siekiant be kita ko, ginti vaiką nuo visų formų seksualinio išnaudojimo ir seksualinio prievartavimo.

Lietuvoje seksualinio apsisprendimo laisvė asmenims numatyta nuo 16 metų – bet kokie seksualinio pobūdžio veiksmai su jaunesniais nei 16 metų vaikais (su tam tikromis išimtimis, pavyzdžiui, kuomet tarp veiksmų dalyvių nėra didelio amžiaus, dvasinės ir fizinės brandos skirtumo¹²⁰) yra baudžiami Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso numatyta tvarka. Pažymėtina, kad 2014 metais Baudžiamasis kodeksas buvo pakeistas¹²¹ papildomai numatant dvi nusikalstamų veikų sudėtis: jaunesnio nei 16 metų asmens viliojimas bei jaunesnio nei 16 metų asmens tvirkinimas. Pažymėtina, kad į Baudžiamojo kodekso 152¹ straipsnį patenka pilnamečio asmens veiksmai, kuriais siūloma asmeniui iki 16 metų susitikti siekiant jį išnaudoti pornografiniai produkcijai gaminti¹²².

Be jau aptartų straipsnių šiame kontekste taip pat aptartinas Baudžiamojo kodekso XXIII skyrius, numatantis nusikaltimus ir baudžiamuosius nusižengimus vaikui ir šeimai. Šiame skyriuje numatyta baudžiamoji atsakomybė asmenims, siūliusiems pirkti, įsigyti ar patiekti pirkusiems, įsigijusiems ar gabenusiems nelaisvėje vaiką, be kita ko siekiant, kad jis būtų išnaudojamas prostitucijai, pornografijai, kitoms seksualinio išnaudojimo formoms¹²³; taip pat baudžiamoji atsakomybė už vaiko išnaudojimą pornografijai¹²⁴.

¹¹⁸ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 34 str.

¹¹⁹ *Ibid.*

¹²⁰ Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741, 151¹ str. 5 d.

¹²¹ Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 27, 60, 95, 97, 151, 151-1, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100-1, 100-2, 152-1, 251-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės žinios*, 2014, Nr. 3404, 11, 13 str.

¹²² Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741, 152¹ str. 1 d.

¹²³ *Ibid.* 157 str.

¹²⁴ *Ibid.* 162 str.

Kalbant apie Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemas, seksualinio pobūdžio smurtą atskirai aptarti būtina ir dėl tos priežasties, kad „seksualinio smurto ir seksualinės prievartos atvejai, komercinis seksualinis vaikų išnaudojimas (vaikų prostitucija, pornografija) yra itin latentiško pobūdžio“¹²⁵. Seksualinio piktnaudžiavimo prieš vaikus latentiskumą lemia tai, kad dažnai vengiama pranešti apie seksualinės prievartos prieš vaikus atvejus bijant smerkiančios visuomenės reakcijos, visuomenės ar valstybės abejingumo ar bejėgiškumo sprendžiant smurtautojo atsakomybės klausimą¹²⁶. Atsižvelgiant į nagrinėjamų nusikalstamų veikų pobūdį bei įtaką vaiko raidai bei vystymuisi, toks visuomenės požiūris iš dalies yra suprantamas, tačiau, manytina, gali būti pakeistas koreguojant už seksualinio pobūdžio prieš vaikus prevenciją atsakingų institucijų veiklą.

Be itin latentiško nagrinėjamų nusikalstamų veikų pobūdžio, kuris dažnai gali užkirsti kelią vien paaiškėti seksualinio piktnaudžiavimo prieš vaikus atvejams, Konvencijoje numatyta valstybės pareiga apsaugoti vaiką nuo seksualinio išnaudojimo Lietuvoje ne visuomet tinkamai įgyvendinama ir dėl to, kad dažnai smurto auka ir smurtautojas lieka gyventi tuose pačiuose namuose, taip pat yra viešai paskelbiamos nusikalstamų veikų aplinkybės, leidžiančios visuomenei nustatyti vaiko tapatybę, ar dėl to, kad yra netinkamai vykdomas lytinis švietimas mokyklose bei moralės normų šeimose ugdymas¹²⁷.

Atkreiptinas dėmesys, kad 2008 metais atlikto tyrimo metu buvo nustatyta, kad iš 3674 apklaustų vaikų, 4,3% yra patyrę seksualinę prievartą, iš kurių: 47% - iš bendraamžių ar vyresnių berniukų; 34% - iš tėvų, patėvių, vieno iš tėvų sugyventinių ar giminaičių¹²⁸. Beveik pusė seksualinę prievartą patyrusių vaikų nurodė, kad prievartą patyrė ne kartą¹²⁹. Nors išvesta statistika ir taip pakankamai aiškiai atskleidžia Konvencijoje numatytos vaiko apsaugos nuo seksualinio piktnaudžiavimo įgyvendinimo Lietuvoje problemą, turint omenyje tai, kad daug vaikų ir suaugusiųjų vengia kalbėti apie seksualinio pobūdžio vaiko teisių pažeidimus, manytina, ne visiškai atspindi tikrovę – tam tikra dalis smurtą patyrusių vaikų gali tai slėpti, o kai kuriais atvejais ir nesuvokti, kad tokio pobūdžio veiksmais yra pažeidžiamos jų teisės. Dėl šios priežasties, darytina išvada, kad seksualinę prievartą

---

¹²⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p. 29.

¹²⁶ *Ibid.*, p. 29.

¹²⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 34.

¹²⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita, p. 23.

¹²⁹ *Ibid.*

patiriančių vaikų skaičius realybėje gali būti dar didesnis, nei atspindi pateiktoje statistikoje.

2010 metais efektyvesnės vaikų apsaugos nuo seksualinio smurto ir išnaudojimo tikslu, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitoje buvo pateiktas pasiūlymas sukurti asmenų, įvykdžiusių seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas prieš vaikus, registrą bei drausti (riboti) asmenims, teistiems už seksualinio pobūdžio nusikalstamas veikas, dirbti darbą, susijusį su vaikais¹³⁰. Vis dėlto, Vaiko teisių pagrindų apsaugos įstatyme toks draudimas buvo įtvirtintas tik 2015 metais įstatymo pakeitimu numačius, kad asmenims, pripažintiems kaltais už nusikalstamas veikas, susijusias su vaiko seksualiniu išnaudojimu, draudžiama dirbti ar užsiimti savanoriška veikla paslaugas vaikams teikiančiose įstaigose; taip pat nustačius papildomus darbo apribojimus mokytojams¹³¹.

Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas yra atkreipęs dėmesį į seksualinio piktnaudžiavimo prieš vaikus Lietuvoje problematiką ir šioje srityje 2013 metais rekomendavo imtis visų priemonių siekiant nustatyti smurtautojus prieš vaikus; šviesti visuomenę bei specialistus siekiant efektyviau nustatyti seksualinio piktnaudžiavimo prieš vaikus atvejus; užtikrinti, kad vaikai patyrę tokio pobūdžio smurtą turės kur kreiptis, o jų tapatybė nebus atskleista ar paviešinta¹³². Siekdamas įvertinti valstybių įsipareigojimo saugoti vaiką nuo visų formų seksualinio pobūdžio išnaudojimo, Komitetas prašo valstybių pateikti informaciją apie teisines, šviečiamąsias bei socialines priemones¹³³. Dėl to darytina išvada, kad vien teisinio reguliavimo, draudžiančio nepilnamečių seksualinį išnaudojimą, Lietuvoje numatymas nėra pakankama priemonė siekiant tinkamai įgyvendinti Konvencijos 34 straipsnio nuostatas.

---

¹³⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 29.

¹³¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 1, 43, 47 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 57-1 straipsniu ir priedu įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 16900, 4 str.

¹³² United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 7.

¹³³ Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 349.

IV. Vaiko teisių žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo problemos

Atsirandant naujoms moderniosioms technologijoms, kurių pagalba asmenys gali įvairiomis naujomis formomis dalintis informacija, šiomis dienomis didėja vaiko teisės į tapatybę ir privatų gyvenimą pažeidimų grėsmė. Dėl šios priežasties būtina nuolatos keisti bei atnaujinti Konvencijoje numatytą vaiko teisių apsaugos mechanizmą, ypatingą dėmesį skiriant būtent vaiko teisės į tapatybę ir privatų gyvenimą apsaugai. 2012 metų duomenimis, „Lietuvos vaikai priklauso didesnio naudojimosi internetu ir didesnės rizikos grupei“¹³⁴ (52% vaikų internete bendravo su nepažįstamais asmenimis, o 35% socialiniuose tinkluose atskleidė savo telefono numerį, adresą)¹³⁵. Svarbu paminėti, kad Konvencija įtvirtina vaiko, sugebančio suformuluoti savo pažiūras, laisvę laisvai jas reikšti bet kokiais jį liečiančiais klausimais¹³⁶ bei teisę į saviraiškos laisvę, apimančią laisvę nepaisant sienų ieškoti, gauti ir perduoti bet kokio pobūdžio informaciją įvairiomis priemonėmis vaiko pasirinkimu¹³⁷. Šios laisvės, darytina išvada, apima ir vaiko teisę naudotis internetu bei turėti priėjimą prie žiniasklaidoje publikuojamos informacijos. Vis dėl to, šios laisvės negali būti interpretuojamos taip, kad jomis naudojantis susidarytų aplinkybės kitų vaiko teisių pažeidimams.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad užtikrinant saugią internetinę erdvę yra nuolatos balansuojama tarp vaiko teisės į asmeninį gyvenimą ir teisės į saviraiškos laisvę – tiek teisė į privatumą, tiek saviraiškos laisvę (įskaitant teisę laisvai komunikuoti, susirašinėti internetinėje erdvėje), yra svarbios teisinės vertybės, todėl svarbu rasti šių teisių užtikrinimo tinkamą pusiausvyrą¹³⁸. Visais atvejais teisių, įskaitant vaiko teisę į asmeninį gyvenimą bei saviraiškos laisvę, ribojimai turi būti proporcingi siekiamiems tikslams, o egzistuojant alternatyviems problemos sprendimo būdams teisių ribojimai nėra galimi.

Kalbant apie modernias technologijas, pažymėtina, kad tradicinėje internetinėje žiniasklaidoje pastebėjus žalingo turinio informaciją ją operatyviai pašalinti bendradarbiaujant su atitinkamomis institucijomis bei viešosios informacijos skleidėjais yra įmanoma, tačiau socialiniuose tinkluose pavišintos informacijos pašalinimas yra daug

¹³⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 94.

¹³⁵ *Ibid.*

¹³⁶ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 12 str. 1 d.

¹³⁷ *Ibid.*, 13 str. 1 d.

¹³⁸ BEREIKIENĖ D., VAŠCOVA Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 2011(5), p. 50.

sudėtingesnis¹³⁹. Taip yra dėl to, kad privačiose asmenų paskyrose informacijos ir duomenų platinimą sudėtinga tiek stebėti, tiek kontroliuoti. Ši problema itin aktuali šiomis dienomis, nes socialiniai tinklai vaikams yra lengvai prieinami tiek naudojantis kompiuteriu, tiek telefonu, o apsauginiai mechanizmai, kurie užtikrintų, kad nesulaukę nustatyto amžiaus vaikai neturės priėjimo prie jiems žalingo turinio socialiniuose tinkluose yra minimalūs arba apskritai neegzistuoja. Taip pat operatyviai internete esančią žalingo turinio informaciją pašalinti sudėtinga yra tuomet, kai ji saugoma ne Lietuvoje esančiose tarnybinėse stotyse¹⁴⁰. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo viešosios informacijos poveikio įstatymas galioja tik Lietuvos teritorijoje įsteigtoms ir joje veikiančioms įmonėms – tais atvejais, kai vaikams žalingas turinys yra viešinamas užsienyje įsteigtų visuomenės informavimo priemonių įkūrėjų (valdytojų), nėra galimybės tokios veiklos riboti remiantis Nepilnamečių apsaugos nuo viešosios informacijos poveikio įstatymo nuostatomis¹⁴¹. Taigi, modernių technologijų dėka su iššūkiais vaiko teisių apsaugos sistemoje susiduriama įvairiose situacijose.

4.1. Vaiko privataus gyvenimo ir asmens duomenų apsauga

Konvencijoje numatyta, kad „nė vienas vaikas neturi patirti savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šeimą, namus ar susirašinėjimą arba neteisėto kėsinosi į jo garbę ir reputaciją“¹⁴². Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas numato, kad vaikas turi teisę į asmeninį gyvenimą, bendravimą, susirašinėjimo slaptumą, asmens neliečiamybę bei laisvę¹⁴³. Ši Konvencijoje numatyta vaiko teisė svarbi ne tik todėl, kad saugo vaiką nuo neteisėto duomenų apie jį paviešinimo, tačiau ir dėl to, kad pripažįsta vaikui, teisės subjektui, teisę į privatų gyvenimą. Konvencijoje ši teisė nesiejama su kitų šeimos narių privačiu gyvenimu, taigi, darytina išvada, vaiko privatų gyvenimą Konvencija gina ir nuo tėvų savavališko kišimosi.

Privatus vaiko gyvenimas apibūdinamas kaip gyvenimo būdas, šeimyninė padėtis, gyvenamoji aplinka, pažiūros, įpročiai, įsitikinimai, fizinė bei psichinė būklė, sveikata,

¹³⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2015 metų veiklos ataskaita. 2016 03 31. Nr.4-2, p. 89.

¹⁴⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 92.

¹⁴¹ Žurnalistų etikos inspektoriatas. Nepilnamečių apsauga. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.zeit.lt/lt/nepilnameciu-apsauga/167> >

¹⁴² 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 16 str. 1 d.

¹⁴³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807, 10 str.

garbė, orumas¹⁴⁴. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas numato draudimą skleisti neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi darančią informaciją, susijusią su asmens duomenų paskelbimu ir įvardija, kas laikytina tokia informacija¹⁴⁵. Pažymėtina, kad įstatyme nustatytas draudimas nėra absoliutus – draudžiama skleisti informaciją susijusią su vaiko asmens duomenų paskelbimu tik įstatyme įvardytomis aplinkybėmis.

Atkreiptinas dėmesys, kad „galima išskirti dvejopą vaiko ir žiniasklaidos santykį, analizuojant vaiko teisių ir jo teisėtų interesų pažeidimus: pirmuoju atveju - vaikas yra viešosios informacijos vartotojas, antruoju – viešosios informacijos objektas“¹⁴⁶. Kalbant apie vaiką kaip viešosios informacijos objektą, grėsmė vaiko teisių apsaugai kyla visuomenės informavimo priemonėmis, ypač internetinėje erdvėje, atskleidžiant tam tikrą informaciją, kuri atskleidžia ar gali sudaryti prielaidas atskleisti vaiko tapatybę - „žiniasklaida dažnai pažeidžia vaiko teisę į privataus gyvenimo neliečiamumą, teisę į atvaizdą ir t.t. - teikiant informaciją apie nepilnamečius neapdairiai pateikiami jų asmens duomenys, nagrinėjamos ir pateikiamos aplinkybės, leidžiančios nustatyti nepilnamečio asmens tapatybę, neigiamų socialinių reiškinių kontekste pateikiamos jų nuomonės ir vertinimai“¹⁴⁷. Itin didelė žala vaikui gali būti padaryta tais atvejais, kai žiniasklaidoje ar internetinėje erdvėje pateikiama informacija apie nusikalstamas veikas prieš vaikus, neapdairiai atskleidžiami nukentėjusiojo asmens duomenys ar kitos aplinkybės iš kurių galima nustatyti vaiko tapatybę. Be to, informacijos viešas išplatėjimas gali padaryti papildomos žalos ne tik jau nukentėjusiems vaikams¹⁴⁸, bet ir vaikams – teisės pažeidėjams¹⁴⁹.

Kalbant apie konkrečias vaiko privataus gyvenimo teises, Lietuvos Aukščiausiasis Teismas ne kartą yra išaiškinęs, kad teisė į atvaizdą yra žmogaus privataus gyvenimo dalis¹⁵⁰, taigi Lietuvoje, Konvencijos 16 straipsnio kontekste, ginama ir vaiko teisė į atvaizdą. Lietuvos Aukščiausiasis Teismas taip pat yra išaiškinęs, kad siekiant panaudoti vaiko atvaizdą reklamos tikslais, yra būtina gauti sutikimą, o tokio sutikimo negavus

---

¹⁴⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 91.

¹⁴⁵ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890, 6 str.

¹⁴⁶ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p. 35.

¹⁴⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita, p. 38.

¹⁴⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2001 01 01 – 2001 12 31, p. 98.

¹⁴⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p.35.

¹⁵⁰ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-437/2002.

atsiranda pagrindas dėl civilinės teisės pažeidimo reikalauti turtinės ir neturtinės žalos atlyginimo¹⁵¹.

Tam tikrais atvejais siekiant išvengti vaiko teisių pažeidimų visuomenės informavimo priemonėse yra pasitelkiama techninių priemonių, pavyzdžiui, yra uždengiamas vaiko veidas ar kitaip ribojama galimybė vaiko tapatybei nustatyti. Internetinėje erdvėje bei socialiniuose tinkluose galima dažnai pastebėti nuotraukose retušuojant paslepiamą vaiko atvaizdą. Vis dėlto, net ir imantis tokių priemonių, tam tikrais atvejais paskleista informacija gali padaryti vaikui žalą¹⁵². Be kita ko, net ir viešosios informacijos rengėjams ir skleidėjams publikacijoje nenurodžius vaiko asmens duomenų, tokia informacija gali būti atskleista anoniminių komentarų dėka ar iš publikacijoje nurodytų konkrečių aprašomo įvykio ar situacijos aplinkybių¹⁵³.

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad neretai visuomenės informavimo priemonėse tėvai ar kiti vaiko atstovai patys atskleidžia vaiko privataus gyvenimo detales¹⁵⁴, o tam tikrais atvejais duomenis apie vaiką visuomenės informavimo priemonėms pateikia ir mokyklų vadovai (atstovai, pedagogai)¹⁵⁵. Manytina, kad kai kuriose asmenų grupėse Lietuvoje vyrauja nuomonė, kad dalinimasis savo vaikų nuotraukomis bei kita informacija viešojoje erdvėje yra neribojama tėvų teisė ir manoma, kad vaiko teisių pažeidimų pavojaus tokia veikla nesukelia. Vis dėlto, nepaisant to, kad draudimas publikuoti vaiko nuotraukas tėvams teisiniame reguliavime nėra numatytas, atsižvelgiant į Konvencijos nuostatas manytina, kad tokia tėvų veikla ne visais atvejais yra naudinga vaikui, o tam tikrose situacijose taip pat gali sukelti žalos.

Vaiko privataus gyvenimo detalės bei asmens duomenys gali būti atskleisti ir tais atvejais, kai paaiškėja vaiko naudojami prisijungimo prie socialinių tinklų duomenys ar vaikui pačiam atskleidus tokius duomenis kitiems vaikams ar suaugusiems. Dėl savo amžiaus vaikai nėra pajėgūs suprasti savo asmens ar privačių duomenų atskleidimo pavojingumo, o dėl neapdairumo tai gali padaryti ir netyčia. Taip pat pažymėtina, kad vaikų suvokimas apie internetinėje erdvėje bei socialiniuose tinkluose esančius pavojus yra labai

---

¹⁵¹ Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003.

¹⁵² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 93.

¹⁵³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 91.

¹⁵⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 42.

¹⁵⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 65.

ribotas¹⁵⁶, dėl to patys vaikai nėra pajėgūs atpažinti privačiam gyvenimui bei asmens duomenų privatumui virtualioje erdvėje pavojingas situacijas.

Labai svarbu atkreipti dėmesį į tai, kad vaiko teisių apsaugos žiniasklaidoje bei internete kontekste, šiomis dienomis itin sudėtingu tampa tėvų pareigos užtikrinti vaiko apsaugą nuo internete veikiančių socialinių tinklų bei mobiliųjų programėlių galimos sukelti žalos įgyvendinimas. Vaiko privatus gyvenimas pagal Konvenciją yra saugomas nuo bet kokio kišimosi, todėl, darytina išvada, tėvai neturėtų turėti neribotos valdžios nuspręsti dėl vaiko naudojimosi internetu bei socialiniais tinklais. Kita vertus, turint omenyje vaiko nesugebėjimą įvertinti virtualioje erdvėje gresiančius pavojus, yra akivaizdu, kad tam tikrais atvejais tėvų įsikišimas ar bent paaiškinimai vaikui yra būtini. Pažymėtina, kad patys vaikai, kalbėdami apie internete bei socialiniuose tinkluose gresiančius pavojus, yra labiau susirūpinę dėl tėvų ar brolių bei seserų priėjimo prie jų asmeninių paskyrų, nei dėl išorinių pavojaus šaltinių¹⁵⁷. Toks vaikų požiūris nėra visiškai nepagrįstas nes iš tiesų šeimos ar draugų, vaikų privatumui padaroma žala yra kur kas dažniau pasitaikanti nei išorinių subjektų padaroma žala. Neretai tėvai tiesiogiai valdo vaikų paskyras socialiniuose tinkluose ar mobiliose programėlėse ir dėl to turi neribotą priėjimą prie vaikų privačios informacijos, susirašinėjimų ir t.t.¹⁵⁸. Nors, viena vertus, tam tikrais atvejais tai yra neišvengiama ir būtina siekiant apsaugoti vaikus nuo žalingo turinio, kita vertus suteikia tėvams neribotą priėjimą prie vaiko privataus gyvenimo ir socialiniuose tinkluose egzistuojančių santykių kontrolę.

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitoje dar 2014 metais buvo rekomenduojama „įvertinti galiojantį teisinį reglamentavimą dėl duomenų apie vaikus rinkimo, kaupimo ir skelbimo bei jo tobulinimo kryptis“¹⁵⁹. Pažymėtina, kad netrukus įsigaliosiantis Europos Sąjungos Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas įtvirtina tam tikras vaiko asmens duomenų apsaugos taisykles. Reglamento preambulėje aptariama, kad vaikams būtina ypatinga asmens duomenų apsauga¹⁶⁰, taip pat pažymima, kad asmens duomenys, kurie buvo pradėti tvarkyti asmeniui davus sutikimą dar būnant vaiku, vėliau

---

¹⁵⁶ ZHANG-KENNEDY, L., *et. al.* From Nosy Little Brothers to Stranger-Danger: Children and Parents' Perception of Mobile Threats. *Proceedings of the 15th International Conference on Interaction Design and Children*, 2016, p. 396.

¹⁵⁷ *Ibid.*, p. 389.

¹⁵⁸ *Ibid.*

¹⁵⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 125.

¹⁶⁰ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). OL, 2016 5 4 L 119, p. 7, 11.

asmens prašymu turi būti pašalinti nepaisant to, kad jis nebėra vaikas¹⁶¹. Reglamentas taip pat numato sąlygas, taikomas vaiko, kuriam siūlomos informacinės visuomenės paslaugos, sutikimui – vaiko asmens duomenų tvarkymas yra teisėtas tik tuo atveju, jeigu vaikui yra bent 16 metų, kitu atveju asmens duomenų tvarkymui būtinas vaiko tėvų pareigų turėtojo sutikimas¹⁶². Šiam reglamentui įsigaliojus, manytina, vaiko asmens duomenų apsauga Lietuvoje taps efektyvesne ir nagrinėjamos Konvencijos nuostatos bus įgyvendinamos geriau.

Viena pagrindinių problemų kalbant apie vaiko asmens duomenų apsaugą visuomenės informavimo priemonėse yra ta, kad tokiose priemonėse viešinant duomenis apie vaiko privatą gyvenimą kyla dviejų vertybių – vaiko teisės į privatą gyvenimą bei teisės į saviraiškos laisvę (teisės skleisti informaciją bei visuomenės teisės ją gauti), konfliktas¹⁶³. Dėl šios priežasties būtina atskirai aptarti vaiko teisių žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo Lietuvoje problemas, susijusias su vaikams tokiose erdvėse prieinamu žalingu turiniu.

4.2. Vaiko apsauga nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio

Konvencijoje įtvirtinta, kad valstybės dalyvės „pripažįsta svarbų masinės informacijos priemonių vaidmenį ir užtikrina vaikui galimybę naudotis įvairių nacionalinių ir tarptautinių šaltinių informacija ir medžiaga, ypač tokia, kuri prisideda prie vaiko socialinės, dvasinės ir dorovinės gerovės bei fizinės ir psichinės sveikatos”¹⁶⁴. Internetas ir skaitmeninė medija yra ne tik efektyvios priemonės vaikams sužinoti savo teises bei jų įgyvendinimo būdus, pasiekti įvairią informaciją, bet ir būdas išreikšti savo nuomonę ir idėjas betarpiškai, t. y. be suaugusiųjų įsiterpimo¹⁶⁵. 2014 metais atliktas tarptautinis tyrimas, kuriame dalyvavo 16 pasaulio valstybių (148 vaikai) parodė, kad nepaisant kilmės valstybės, vaikai nesudėtingai randa būdų patekti į internetinę erdvę ir naudotis ja saviraiškos tikslais. Tačiau, tyrimas taip pat akivaizdžiai parodė, kad vaikai, kurie turi geresnį priėjimą prie skaitmeninės medijos, nėra geriau informuoti apie savo teises ir jų turinį – valstybės netinkamai įgyvendina iš Konvencijos kylančią pareigą suteikti vaikams

---

¹⁶¹ 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). OL, 2016 5 4 L 119, p. 12, 13.

¹⁶² *Ibid.*, 8 str.

¹⁶³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4, p. 91.

¹⁶⁴ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 17 str.

¹⁶⁵ THIRD, A., et. al. *Children's Rights in the Digital Age: a download from children around the world*, Melbourne: Young and Well Research Centre, 2014, p. 10.

visapusišką informaciją apie jų teises ir neišnaudoja skaitmeninės medijos bei interneto teikiamų privalumų vaiko teisių apsaugos srityje¹⁶⁶.

Atsižvelgiant į vaiko pažeidžiamumą bei patiklumą, yra akivaizdu, kad aiškus bei griežtas įstatyminis reguliavimas, saugantis vaikus nuo neigiamos aplinkos bei komercinio pobūdžio informacijos, yra būtinas¹⁶⁷. Siekiant apsaugoti vaiką nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio, laikui bėgant tiek Lietuvoje, tiek kitose pasaulio valstybėse, keitėsi teisinis reguliavimas susijęs su vaiko naudojimu internetu, patekimu į tam tikro pobūdžio kino teatrų filmus. Tačiau neabejotina, kad technologijų srityje egzistuoja būtinybė nuolatos peržiūrėti ir keisti teisinį reguliavimą siekiant apsaugoti vaiko teises bei interesus dėl naujų technologijų dėka atsirandančių naujų vaiko teisių pažeidimų grėsmės.

2002 metais įsigaliojęs Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas numato viešosios informacijos, darančios neigiamą poveikį nepilnamečiams, kriterijus ir jos skleidimo tvarką, taip pat tokios informacijos rengėjų, skleidėjų ir kitų subjektų bei jų veiklos priežiūrą atliekančių institucijų teises, pareigas bei atsakomybę¹⁶⁸. Vaiko teisių apsaugos šioje srityje užtikrinimui itin svarbus ir tėvų vaidmuo imantis būtinų priemonių, kad namuose bei kitose vietose vaikams nebūtų prieinama žalinga informacija. Vis dėlto, atkreiptinas dėmesys į tai, kad užtikrinti vaiko apsaugą nuo žalingos informacijos, ypač internetinėje erdvėje, galima ne tik draudimais ar ribojimais, bet ir didinant vaikų sąmoningumą¹⁶⁹. Be kita ko, dažniausiai Lietuvoje naudojamos priemonės – įvairios turinio internete blokavimo sistemos bei kitokios priegą prie žalingo turinio ribojančios programos, ne visuomet veiksmingai užtikrina vaiko apsaugą nuo žalingo turinio – technologijoms nuolatos tobulėjant ir keičiantis, tokios prevencinės priemonės taip pat turi būti periodiškai atnaujinamos, tačiau tam ne visuomet yra pakankamai lėšų. Dėl šios priežasties manytina, kad daug veiksmingesnė vaiko teisių apsaugos internetinėje erdvėje priemonė yra vaikų ugdymas bei švietimas.

Vaiko apsaugą nuo viešosios informacijos poveikio numato ir naujoji Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcija, kurioje numatyta vaiko apsauga nuo grėsmę vaiko sveikatai ir saugumui keliančių kompiuterinių žaidimų, filmų. Vis dėlto, net ir teisiniame reguliavime numatant vaiką nuo žalingos informacijos saugančias nuostatas, gali kilti

---

¹⁶⁶ THIRD, A., et. al. *Children's Rights in the Digital Age: a download from children around the world*, Melbourne: Young and Well Research Centre, 2014, p. 75.

¹⁶⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 68.

¹⁶⁸ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890, 1 str.

¹⁶⁹ BEREIKIENĖ D., VAŠCOVA Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešoji tvarka*, 2011(5), p. 49.

problemų vertinant, koka informacija yra vaikui žalinga ir kaip žalingos informacijos sklaida turi būti ribojama. Pavyzdžiui, Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatyme įtvirtinta, kad neigiamą poveikį nepilnamečių vystymuisi daro, be kitų įstatyme išvardytų rūšių, viešoji informacija, kuria “niekinamos šeimos vertybės, skatinama kitokia, negu Lietuvos Respublikos Konstitucijoje ir Lietuvos Respublikos civiliniame kodekse įtvirtinta, santuokos sudarymo ir šeimos kūrimo samprata”¹⁷⁰. Turint omenyje, kad tiek Konstitucijoje, tiek Civiliniame kodekse numatyta galimybė santuoką sudaryti tik tarp vyro ir moters, o toks sutuoktinių susitarimas laikomas šeimos teisinių santykių pagrindu, darytina išvada, kad šiuo metu galiojantis teisinis reguliavimas interpretuoja informaciją apie netradicines šeimas kaip žalingą vaikams. Šiame kontekste svarbu paminėti, kad Nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas paskutinį kartą buvo keistas dar 2012 metais ir, manytina, šiai dienai nėra visiškai aktualus ir neatspindi šiuolaikinių tendencijų visuomenėje.

Atkreiptinas dėmesys, kad visuomenės informavimo priemonės, kurios gali sudaryti sąlygas vaiko teisių pažeidimams, taip pat gali atlikti svarbų visuomenės informavimo apie vaiko teisių įgyvendinimą bei pažeidimo faktus vaidmenį¹⁷¹. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga ne kartą yra atkreipusi dėmesį, kad būtina vykdyti švietėjišką veiklą, taip pat ir visuomenės informavimo priemonėse, vaiko teisių apsaugos klausimais¹⁷². Internetinė erdvė bei vaikams skirtos mobiliosios programėlės neabejotinai yra itin modernus bei, manytina, veiksmingas būdas plėsti vaiko akiračiui, o svarbiausia šviesti jį vaiko teisių klausimais.

Pažymėtina, kad socialiniai tinklai bei įvairios mobiliems telefonams pritaikytos programėlės daro itin didelę įtaką vaikų kasdieniam gyvenimui. Bet kuris vaikas, turintis galimybę naudotis mobiliuoju telefonu su mobiliojo interneto ryšiu ar prisijungus prie belaidžio interneto bet kurioje viešoje vietoje, turi priėjimą ne tik prie viso internete talpinamo turinio, bet ir prie populiarių (ypač paauglių tarpe) socialinių programėlių. Nors tai itin palengvina vaikų tarpusavio bendravimą ir atveria galimybes vaikams bendrauti su kitais bendraamžiais ar net tolimose šalyse gyvenančiais vaikais, tam tikrais atvejais gali sukelti žalingus padarinius ar net kelti grėsmę vaiko sveikatai bei vystymuisi. Tėvų pastangos šioje srityje yra itin apsunkintos dėl privataus informacijos, vaikų saugomos ar

---

¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890, 4 str. 2 d. 14 p.

¹⁷¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr.4-1, p. 85.

¹⁷² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 64.

skelbiamos internetinėje erdvėje bei socialiniuose tinkluose, pobūdžio, o taip pat ir dėl to, kad vaikai dažnai yra kur kas labiau pažengę modernių technologijų naudotojai nei jų tėvai.

Apibendrinant darytina išvada, kad iš Konvencijos kylanti valstybių pareiga saugoti vaiką nuo savavališko ar neteisėto kišimosi į jo asmeninį gyvenimą, šeimą, namus ar susirašinėjimą arba neteisėto kėsینimosi į jo garbę ir reputaciją, žiniasklaidoje bei internete yra itin apsunkinta dėl nuolatinio modernių technologijų progreso ir pokyčių. Ši, neabejotinai ne tik Lietuvai aktuali problema, reikalauja valstybių imtis naujų ir inovatyvių priemonių siekiant užtikrinti vaiko asmens duomenų bei privataus gyvenimo apsaugą socialiniuose tinkluose bei apsaugą nuo žalingos informacijos poveikio. Nors Lietuvoje pagrindinės šios vaiko teisės užtikrinimo priemonės – draudžiamosios, manytina, kad vaikų švietimas apie asmens duomenų privatumą bei internetinėje erdvėje slypinčius išorinius pavojus, užtikrintų kur kas efektyvesnę aktualių Konvencijos nuostatų įgyvendinimą.

V. Institucinės Jungtinių Tautų Vaiko teisių Konvencijos įgyvendinimo problemos

Institucines Konvencijos įgyvendinimo problemas būtina atskirai aptarti ne tik dėl to, kad Lietuvoje vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus metinėse ataskaitose nuolat pastebimi vaiko teisių pažeidimai institucijoms neatliekant ar netinkamai atliekant įstatymuose numatytas iš Konvencijos kylančias pareigas, tačiau ir dėl to kad tinkamos bei veiksmingos vaiko teisių apsaugos institucijų sistemos užtikrinimas yra viena pagrindinių valstybei iš Konvencijos kylančių pareigų, ar, tiksliau, pagrindinė priemonė užtikrinti veiksmingą vaiko teisių apsaugą valstybėje.

Į trūkumus vaiko teisių apsaugos tarnybų veikloje vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitose dėmesys atkreipiamas nuo pat institucijos įsteigimo. 2001 metais kaip pagrindinė šios problemos priežastis buvo įvardytas institucijos, galinčios bei privalančios koordinuoti visų vaiko teisių apsaugos tarnybų veiklą bei formuoti bendrą praktiką ir politiką vaiko teisių apsaugos srityje, trūkumas¹⁷³. Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas taip pat yra pažymėjęs, kad nors Lietuva priima įvairius vaiko teisėms ginti skirtus planus bei programas, šalyje trūksta vientisos, visus vaiko teisių apsaugos klausimus apimančios institucijos, tvarkos, kuri prižiūrėtų jau esančias pavienes programas¹⁷⁴. Šia institucija Lietuvoje galėtų būti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga, tačiau turėtų stipriai pasikeisti įstaigos kompetencija, o ypač, prieinamumas mažesniuose miestuose bei rajonuose¹⁷⁵. Taip pat, abejotina, ar tokia kompetencija vaiko teisių kontrolieriaus įstaigai turėtų būti priskirta turint omenyje išskirtinę įstaigos paskirtį.

Vienos centralizuotos vaiko teisių apsaugą prižiūrinčios institucijos trūkumas pastebimas ne tik Lietuvoje, bet ir kitose Rytų Europos valstybėse – pavyzdžiui, Bulgarijoje, didžioji dalis vaiko teisių apsaugos sistemos nesklandumų, manytina, kyla dėl netinkamos institucijų struktūros ir darbo organizavimo. Bulgarijoje pastebimas institucijų koordinavimo trūkumas, ką veiksmingai bei efektyviai galėtų atlikti centralizuota vaiko teisių apsaugos institucija¹⁷⁶.

Pažymėtina, kad Jungtinių tautų vaiko teisių komitetas yra atkreipęs dėmesį ir į tai, kad Lietuvoje vaiko teisių apsaugos klausimams turėtų būti skiriamas didesnis biudžetas,

---

¹⁷³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2001 01 01 – 2001 12 31, p. 121.

¹⁷⁴ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 3.

¹⁷⁵ MARGEVIČIŪTĖ, A. Institutional system of children's rights protection in Lithuania. *Public security and public order*, 2010 (4), p. 91.

¹⁷⁶ HOLTZ, J. Child Welfare in Crisis: A Focus on Eastern Europe. *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law*, 2014, Vol. 14(2), p. 14.

o visos Konvencijoms tikslams įgyvendinti panaudojamos lėšos turėtų būti griežtai apskaitomos siekiant, kad biudžeto panaudojimas vaiko teisių apsaugos srityje būtų aiškus ir nepaslėptas¹⁷⁷. Tai, manytina, užtikrintų sklandesnę bei skaidresnę vaiko teisių apsaugos sistemos veikimą.

Atkreiptinas dėmesys, kad įsteigus vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą, kaip viena pagrindinių vaiko teisių pažeidimo priežasčių buvo įvardijama tai, kad vaiko teisių apsauga ir jos įgyvendinimas nėra prioritetinga valstybės politikos sritis¹⁷⁸. Manytina, kad ir šiomis dienomis tai gali būti viena iš priežasčių Konvencijos įgyvendinimo problemoms atsirasti dėl to, kad valstybės institucijos, kurių pareiga bei tikslas yra saugoti vaiko teises bei teisėtus interesus, neveikia efektyviai bei nepasiekia tikslų, kuriems pasiekti yra įsteigtos.

5.1 Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių sistemos trūkumai

Savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriai yra arčiausiai vaiko esanti vaiko teisių apsaugos grandis, kuri turėtų būti lengvai pasiekama kiekvienam vaikui ir suteikti tiek vaikams, tiek kitiems besikreipiantiems asmenims efektyvią ir operatyvią pagalbą. Vis dėlto, savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veikla ypatingai priklauso nuo situacijos konkrečioje savivaldybėje, numatytų veiklos prioritetų bei pačių politikų veiklos¹⁷⁹. 2006 metais, peržiūrėjęs Lietuvos antrąją ataskaitą, Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas išreiškė susirūpinimą koordinavimo ir darnos stoka įgyvendinant Konvenciją tiek centriniu, tiek vietos lygmeniu, o ypač – vietos savivaldos institucijose¹⁸⁰.

Gaunamų skundų dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriaus veiksmų (neveikimo) vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje nuo pat jos įsteigimo gaunama daugiausia. 2006 metais pastebėta, kad didelė dalis pagrįstų skundų yra dėl savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų, mokyklų veiklos ar neveikimo, kuria pažeidžiamos vaiko teisės¹⁸¹. 2016 metais dėl savivaldybės administracijos veiksmų (neveikimo) buvo gauti 182 skundai, 146 iš jų – dėl savivaldybių administracijų vaiko teisių apsaugos skyrių

---

¹⁷⁷ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 4.

¹⁷⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 63.

¹⁷⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita. 2013 03 29, Vilnius. Nr.4-1, p. 5.

¹⁸⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. 2011 metų veiklos ataskaita. 2012 04 02, Vilnius. Nr.4-11, p. 12.

¹⁸¹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 11.

veiklos (neveikimo)¹⁸². Vis dėlto į tokią statistiką reikėtų žiūrėti kritiškai – dažnai žmonės yra nepajėgūs nustatyti tikrųjų vaiko teisių pažeidimo šaltinių (tai parodo ir tai, kad neretai paaiškėja, kad dėl vaiko teisių pažeidimo besikreipiantys asmenys patys netinkamai užtikrina vaiko teises) ir į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigą kreipiasi tikėdamiesi, kad ši institucija ištaisys, jų nuomone, padarytas savivaldybės institucijų klaidas ar vaiko teisių apsaugos skyrių darbuotojų netinkamą pareigų vykdymą. Vis dėlto, pasitvirtina, kad dalis gaunamų skundų dėl savivaldybės administracijos veiksmų ar savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybų neveikimo ar netinkamo veikimo, yra pagrįsti, todėl darytina išvada, kad šių institucijų veiklos trūkumai yra realūs.

Konvencijos nuostatos savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose netinkamai įgyvendinamos dėl įvairių priežasčių. Visų pirma, šiuose skyriuose trūksta finansavimo bei žmogiškųjų išteklių, dėl to vaiko teisių apsaugai skiriama nepakankamai dėmesio. Taip pat, skirtinguose savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose vyrauja skirtinga priskirtų funkcijų atlikimo praktika; netinkamai koordinuojama globa (rūpyba) ir pagalba šeimai; skiriamas nepakankamas dėmesys vaiko nuomonei; nepakankamai bendradarbiaujama su kitomis vaiko teisių apsaugą įgyvendinančiomis institucijomis¹⁸³. Atsižvelgiant į aptartų savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyrių veiklos trūkumų pobūdį, yra akivaizdu, kad dalis problemų kyla dėl netinkamo šių skyrių veiklos organizavimo bei vieningos praktikos trūkumo.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad nors kai kurias vaiko teisių apsaugos problemas savivaldybėse išspręsti pavyksta (pavyzdžiui, vaiko teisių apsaugos užtikrinimo pasibaigus vaiko teisių apsaugos skyrių darbo laikui, problema¹⁸⁴), kai kurios problemos vis dėlto egzistuoja nuolatos. Nuolatinės problemos savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose, tokios kaip nepakankamas bendradarbiavimas su kitomis institucijomis, finansavimo bei žmogiškųjų išteklių trūkumas, yra esminės siekiant tinkamai įgyvendinti Konvencijos valstybei numatytas pareigas. Šios problemos neabejotinai yra itin sudėtingos išspręsti, tačiau akivaizdu, kad jų egzistavimas daro didelę žalą Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje sistemos efektyviam veikimui.

Darbo I dalyje aptartas tiek Lietuvoje, tiek Jungtinių Tautų vaiko teisių apsaugos komiteto pastebėtas vienos centralizuotos vaiko teisių apsaugos institucijos Lietuvoje trūkumas, šiandien, manytina, vis dar yra aktualus. 2002 metais siekiant išspręsti

---

¹⁸² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr.4-1, p. 13.

¹⁸³ *Ibid.*, p. 98-102.

¹⁸⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1, p. 19.

nagrinėjama problemą, valstybinės (centrinės) institucijos, atsakingos už vaiko teisių apsaugos politikos formavimą ir įgyvendinimą funkcijos buvo pavestos Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai¹⁸⁵. Vis dėlto, po to dar ne kartą tiek Lietuvoje, tiek tarptautinėje bendruomenėje buvo kelta centralizuotos vaiko teisių apsaugos institucijos Lietuvoje trūkumo ar netinkamo veikimo problema.

Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos, be kita ko, yra numatyta pareiga koordinuoti vaiko teisių apsaugos skyrių veiklą bei atlikti kitas funkcijas vaiko teisių bei teisėtų interesų srityje. Siekdama šio tikslo Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba savivaldybėse veikiančioms vaiko teisių apsaugos institucijoms bei įstaigoms rengia įvairias metodines rekomendacijas ir atlieka kitas teisės aktuose jai numatytas funkcijas. Nepaisant to, dar 2016 metais pastebėta, kad savivaldybėse vis dar trūksta sklandaus tarpinstitucinio bendradarbiavimo ar aiškaus jo reglamentavimo¹⁸⁶.

Svarbu paminėti, kad vienas pagrindinių naujosios Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijos tikslų yra pertvarkyti vaiko teisių apsaugos sistemą sukuriant nepertraukiamai veikiančią vaiko teisių apsaugą, kuri užtikrintų vienodą praktiką saugant ir ginant vaiko teises ir teisėtus interesus centralizuojant sistemos valdymą ir koordinavimą¹⁸⁷. Naujoji redakcija numato, kad Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba atliks tarptautinės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo organizavimo centrinės institucijos funkcijas Lietuvos Respublikoje¹⁸⁸ ir įgyvendins kitas organizacinio bei koordinacinio pobūdžio funkcijas vaiko teisių apsaugos sistemoje. Taigi, įsigaliojus naujai Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo redakcijai šios tarnybos funkcijos prasiplės siekiant užtikrinti Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos, kaip centralizuotos vaiko teisių apsaugos institucijos, efektyvesnį veikimą ir visos vaiko teisių apsaugos sistemos nuoseklesnį bei geriau koordinuojamą veikimą.

2006 metų duomenimis, „savivaldybės, planuodamos vaiko teisių apsaugos tarnybų biudžetą, ypač mažai dėmesio skiria tarnybos specialistų kvalifikacijai kelti, dėl to nukenčia minėtų specialistų darbas, nesikeičia požiūris į vaiką ir vaiko teisių bei teisėtų interesų gynimą¹⁸⁹ - tai lemia nekokybišką ir neefektyvią vaiko teisių apsaugą savivaldybių

---

¹⁸⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31, p. 14.

¹⁸⁶ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2016 metų veiklos ataskaita, 2017 kovo 15 d., Nr. 5-1, p. 15.

¹⁸⁷ Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarka, Projektas Nr. 1.2.4., Versija 1.0, 2017 10 16, Vilnius, p. 4.

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 16087, 50 str. 1 d.

¹⁸⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 18.

lygmenyje. Pareiga organizuoti įvairių sričių specialistų, dirbančių vaiko gerovės srityje, mokymus, yra numatyta Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministerijai bei Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybai¹⁹⁰, ir šių institucijų yra vykdoma¹⁹¹. Vis dėlto, kalbant apie vaiko teisių apsaugą savivaldybių lygmeniu įgyvendinančių specialistų kvalifikaciją, pastebėtina, kad dažnai kvalifikacijos trūkumas gali būti nulemtas jau aptartos problemos - lėšų, skirtų vaiko teisių apsaugai savivaldybėse, trūkumo.

Apibendrinant aptartus savivaldybių vaiko teisių apsaugos sistemos trūkumus yra akivaizdu, kad Lietuvoje šioms institucijoms yra skiriama nepakankamai lėšų ir dėmesio organizaciniais klausimais. Valstybinė vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba imasi būtinų veiksmų siekiant užtikrinti aukštesnį vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose lygį, ir tai atsispindi tarnybos metinėse ataskaitose pateikiamoje veiklos apžvalgoje, tačiau yra akivaizdu, kad savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose esant žmogiškųjų bei finansinių išteklių trūkumui, yra neįmanoma užtikrinti efektyvaus Konvencijos įgyvendinimo.

5.2 Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikimo trūkumai

Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus funkcijos, kaip pažymėta šio darbo 2.2. dalyje, yra labai įvairios, o veikla apima daugybę sričių. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga prižiūri, kaip yra ginami vaikai bei svarsto, kaip galima būtų pagerinti vaiko apsaugą tobulinant valstybės įstatymus, tarptautinius dokumentus bei analizuoja tėvų, mokytojų, socialinių darbuotojų bei valdžios institucijų atliekamas pareigas¹⁹², o šia veikla, pažymėtina, užsiima tik Lietuvos Respublikos teritorijoje¹⁹³. Yra akivaizdu, kad šios įstatymo vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai numatytos pareigos apima labai įvairius veiksmus bei pareigas.

Turint omenyje Lietuvos pagal Konvenciją prisiimtas pareigas, ir Jungtinių Tautų vaiko teisių komiteto rekomendacijas bei išvadas, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijos būtinybė yra neabejotina. Kaip jau minėta darbo 2.2. dalyje, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla yra grindžiama vienu iš svarbiausių prioritetų – kryptinga

---

¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl vaiko gerovės 2016-2018 metų veiksmų plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. A1-123.

1 priedo 3.1. punktas.

¹⁹¹ Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2016 metų veiklos ataskaita, 2017 kovo 15 d., Nr. 5-1, p. 22.

¹⁹² Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2000 11 01 – 2000 12 31, p. 3.

¹⁹³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2, p. 7.

viešąją (švietėjišką) veiklą, pasireiškiančią Konvencijos, Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo ir kitų teisės aktų, reglamentuojančių vaiko teisių apsaugą, normų sklaidą bei prioritetinių vaiko interesų principo visuomenėje aiškinimu. Nepaisant to, atlikus išsamią vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus ataskaitų analizę, darytina išvada kad nemaža dalis Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemų kyla iš netinkamo būtent šios pareigos vykdymo.

2004 metais vaiko teisių kontrolieriaus ataskaitoje atkreipiamas dėmesys į bendrą visuomeniniuose santykiuose stebimą tendenciją – nepakankamą visuomenės švietimą bei gyventojų pasyvumą ginant savo ir vaikų teises ir teisėtus interesus¹⁹⁴, o 2005 metais nepakankamas visuomenės teisinis švietimas buvo įvardytas kaip viena iš pagrindinių priežasčių, dėl kurios pažeidžiamos vaiko teisės ar teisėsi interesai arba neužtikrinamas tinkamas jų gynimas¹⁹⁵. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga be abejonės negali savarankiškai išspręsti tokios apimties ir masto visuomenės švietimo spragų, tačiau iš Konvencijos kylanti pareiga užsiimti švietėjiška veikla vaiko teisių apsaugos srityje Lietuvoje yra numatyta būtent vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigai, kuri, darytina išvada, privalo imtis atitinkamų veiksmų bei iniciatyvų siekiant užtikrinti šios pareigos vykdymą. Pažymėtina, kad teisiniu švietimu Lietuvoje užsiima ir Teisingumo bei Švietimo ir mokslo ministerijos, kurių iniciatyva yra vykdomos įvairios visuomenės teisinio švietimo programos, įskaitant švietimą vaiko teisių apsaugos srityje.

Atlikus išsamią vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus metinių ataskaitų analizę laikotarpyje nuo jos įsteigimo iki paskutinės Seimui pateiktos metinės (2016 metų) ataskaitos, taip pat pastebėta, kad dauguma vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įvardijamų vaiko teisių apsaugos sistemos probleminių sričių metai iš metų nekinta. Tai, žinoma, gali būti nulemta visuomenėje nusistovėjusio požiūrio į tam tikras vaiko teises bei kitų aplinkybių, tačiau taip pat gali būti nepakankamo dėmesio bei išteklių probleminėms vaiko teisių apsaugos sistemos sritims nustatyti bei išnagrinėti vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje rezultatas.

Be kita ko, dėl specifinio vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos pobūdžio, šios institucijos teisės bei kompetencija yra griežtai apribota, o visi veiksmai – daugiau rekomendacinio, švietėjiško pobūdžio. Atsižvelgiant į vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos tikslus bei paskirtį, toks institucijos kompetencijos apribojimas yra suprantamas ir būtinas. Vis dėlto, tam tikrose visuomenės grupėse asmenys nesupranta vaiko teisių

---

¹⁹⁴ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p. 23.

¹⁹⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita, p. 13.

apsaugos kontrolieriaus įstaigos paskirties bei veiklos apribojimų, todėl įstaiga nuolatos gauna didelius kiekius fizinių asmenų kreipimūsi, kuriuos spręsti vaiko teisių apsaugos kontrolierius neturi jokios kompetencijos. Tokiu atveju kreipimasis ar skundas yra perduodamas toliau nagrinėti kompetentingoms institucijoms. Vis dėlto, tokių kreipimūsi skirstymas užtrunka laiko, o tam tikrais atvejais yra itin nepatogus turint omenyje tam tikrų rūšių vaiko teisių pažeidimų pavojingumą ir daromą žalą. Be to, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga neretai susilaukia skundų bei pranešimų dėl teismų veiklos ar priimtų sprendimų bei kitų institucijų veiksmų, kurių veikimo vaiko teisių apsaugos kontrolierius nekontroliuoja ir netiria.

Apibendrinant pažymėtina, kad nors vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veikla neabejotinai patobulėjo nuo šios įstaigos atsiradimo Lietuvoje 2001 metais, vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veikla siekiant tinkamai įgyvendinti Konvencijos nuostatas tam tikrose srityse Lietuvoje vis dar tobulintina. Svarbu paminėti, kad 2013 metais Jungtinių Tautų vaiko teisių komitetas atkreipė dėmesį, kad siekiant užtikrinti efektyvią vaiko teisių apsaugą, būtina stiprinti ir skirti daugiau žmogiškųjų bei finansinių išteklių vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus institucijai¹⁹⁶, taigi tarptautiniame kontekste taip pat vis dar pastebimi vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos trūkumai.

5.3. Konvencijos įgyvendinimo problemos kitose institucijose

Svarbus vaidmuo vaiko teisių apsaugos sistemoje tenka ir teisėsaugos institucijoms bei teismams. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaiga yra atkreipusi dėmesį į tai, kad vaiko teisės yra pažeidžiamos kuomet teisėsaugos institucijos nepakankamai operatyviai reaguoja į gautus pranešimus dėl smurto nepilnamečių atžvilgiu, delsiama pradėti ikiteisminį tyrimą, nepakankamai operatyviai atliekamos nepilnamečių kūno ekspertizės¹⁹⁷.

Pažymėtina, kad dažnai Konvencija yra įgyvendinama netinkamai, kuomet netinkamai vykdomi ar nevykdomi teismo sprendimai, susiję su vaikais. Vienas iš dažnai pasitaikančių teismo sprendimo nevykdymo pavyzdžių – vaiko išlaikymo nemokėjimas, kuomet tokia pareiga asmeniui yra numatyta teismo. Viena vertus, turint omenyje, kad teismų sprendimų vykdymas yra privalomas, tokį teismo sprendimą turi įgyvendinti pats

---

¹⁹⁶ United Nations Committee on the Rights of the Child. *Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013)*, 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4, p. 2-3.

¹⁹⁷ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr.4-1, p. 112.

asmuo, kurio atžvilgiu sprendimas yra priimtas. Kita vertus, teismo sprendimo dėl vaiko išlaikymo įgyvendinimo procese gali dalyvauti antstoliai, kuriems įstatymu yra numatyta pareiga imtis visų teisėtų priemonių tam, kad tinkamai apginti išieškotojo interesus¹⁹⁸, kuri ne visuomet yra įgyvendinama tinkamai nes antstolis savo iniciatyva nesiima veiksmų tam, kad užtikrinti operatyvų vaiko išlaikymo išieškojimą¹⁹⁹. Be kita ko, problemų kyla ir įgyvendinant neturtinio pobūdžio teismo sprendimus. Tai rodo „išieškotojų neišmanymą, nežinojimą priverstinio vykdymo proceso tvarkos, savivaldybių vaiko teisių apsaugos tarnybos darbuotojų, policijos pareigūnų neveikimą, pasyvų reagavimą/nereagavimą į skundus dėl teismo sprendimo nevykdymo“²⁰⁰.

Vaiko išlaikymo išieškojimas iš tėvų ar kitų už vaiką finansiškai atsakingų asmenų yra valstybei Konvencijoje numatyta pareiga²⁰¹. Vis dėlto, darytina išvada, kad ši pareiga Lietuvoje ne visuomet įgyvendinama tinkamai, nes institucijos, dalyvaujančios vaiko išlaikymo išieškojimo procese neatlieka ar netinkamai atlieka savo pareigas. Dėl šios priežasties susidaro sąlygos vaiko teisės turėti tokias gyvenimo sąlygas, kokių reikia jo fiziniam, protiniam, dvasiniam, doroviniam ir socialiniam vystymuisi, pažeidimams.

Svarbu paminėti, kad siekiant tinkamai įgyvendinti vaiko teisių apsaugą baudžiamajame procese 2007 metais Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekse buvo įtvirtintas privalomas vaiko teisių apsaugos tarnybos dalyvavimas vaiko apklausoje bei galimybė joje dalyvauti psichologui²⁰². Vis dėlto, šis pakeitimas problemos neišsprendė (vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigoje į tai buvo atkreiptas dėmesys dar 2009 metais²⁰³) ir netrukus įsigaliosiančioje Baudžiamojo proceso kodekso redakcijoje yra numatytas jau privalomas psichologo dalyvavimas vaiko apklausoje²⁰⁴. Tiesa, atsižvelgiant į nuolatinį žmogiškųjų išteklių vaiko teisių apsaugos srityje trūkumą, kyla klausimas, ar naujas įstatymo numatytas reikalavimas galės būti veiksmingai įgyvendintas praktikoje.

¹⁹⁸ Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 53-2042, 3 str., 1 d.

¹⁹⁹ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita, p. 91.

²⁰⁰ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31, p. 26.

²⁰¹ 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501, 27 str. 4 d.

²⁰² Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41¹, 77², 80¹, 374¹, 374², 412¹ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 81-3312, 41 str.

²⁰³ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr. 4-1, p. 48.

²⁰⁴ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 4612.

Šiame kontekste pažymėtina ir tai, kad psichologinės pagalbos paslaugos vaikams ne visuomet yra prieinamos ir kokybiškos ne tik dėl to, kad egzistuoja didelis psichologų trūkumas, tačiau ir dėl to, kad esančių psichologų patalpos nėra pritaikytos konsultacijoms teikti (arba jų trūksta), nepakanka reikalingų metodikų bei priemonių psichologo darbui atlikti, trūksta galimybių kvalifikacijai kelti²⁰⁵. Taigi, Konvencija yra netinkamai įgyvendinama ir psichologinę pagalbą vaikams teikiančiose institucijose.

Apibendrinant darytina išvada, kad Konvencijos įgyvendinimo problemos pasireiškia ir tose valstybės institucijose, kurių pagrindinė paskirtis nėra vaiko teisių ir teisėtų interesų apsauga. Konvencijos nuostatos į Lietuvos nacionalinę teisės sistemą yra perkeltos ne tik priėmus konkrečiai vaiko teisėms ginti skirtus įstatymus, tačiau ir numatant apsaugines normas kituose, vaiko teisių tiesiogiai neįgyvendinančiuose, įstatymuose. Dėl šios priežasties įvairioms institucijoms tenka pareiga imtis papildomų priemonių sprendžiant klausimus susijusius su vaikais. Vis dėlto, iš atliktos analizės darytina išvada, kad ši pareiga ne visuomet yra įgyvendinama tinkamai.

---

²⁰⁵ Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita, p. 22.

Išvados

1. Konvencija yra universalus beveik visose pasaulio valstybėse ratifikuotas dokumentas, įtvirtinantis pagrindines vaiko teises ir sukuriantis ratifikavusioms valstybėms pareigą šias teises ginti, tačiau nenumatantis šių teisių gynimo valstybėse mechanizmo bei sankcijų netinkamai Konvencijoje numatytas pareigas įgyvendinančioms valstybėms, todėl Konvencijoje įtvirtintų vaiko teisių apsaugos lygis ratifikavusiose valstybėse iš esmės priklauso nuo konkrečioje valstybėje egzistuojančios teisės aktų ir institucijų sistemos, skirtos vaiko teisėms ginti, ir tokios sistemos įgyvendinimo efektyvumo.
2. Lietuvoje Konvencijos nuostatas į nacionalinę teisę iš esmės perkelia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas ir daugybė kitų teisės aktų, numatančių apsaugines nuostatas vaikams tiek baudžiamosios, tiek civilinės, tiek administracinės teisės srityje, o šie teisės aktai yra įgyvendinami numatant konkrečias teises ir pareigas institucijoms tiek valstybės, tiek savivaldybių lygmenyje bei suteikiant ypatingą kompetenciją esminei vaiko teisių apsaugos Lietuvoje institucijai – vaiko teisių kontrolieriaus įstaigai. Vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos metinėse ataskaitose pastebimos vaiko teisių apsaugos sistemos spragos bei teikiami pasiūlymai yra itin svarbus šaltinis siekiant tinkamai Lietuvoje įgyvendinti Konvencijos nuostatas, tačiau į šias ataskaitas ne visuomet yra tinkamai ir operatyviai atsižvelgiama priimant sprendimus vaiko teisių apsaugos srityje.
3. Vaiko teisė nepatirti smurto Lietuvoje ne visiškai tinkamai užtikrinama nuo pat Konvencijos ratifikavimo, o dažniausiai šios vaiko teisės pažeidimai pasireiškia artimoje aplinkoje tiek fizinio, tiek psichologinio smurto formomis bei seksualiniu piktnaudžiavimu. Smurtas prieš vaiką artimoje aplinkoje yra nulemtas socialinės bei ekonominės šeimų padėties, visuomenėje nusistovėjusių elgesio normų bei vaiko auklėjimo standartų, o efektyviausia smurto prieš vaikus prevencinė priemonė – visuomenėje nusistovėjusio požiūrio į vaiką keitimas švietėjiška veikla.
4. Vaiko teisės žiniasklaidoje bei internetinėje erdvėje, atsirandant naujoms modernioms technologijoms, tampa vis labiau pažeidžiamos tiek vaiko teisės į privatų gyvenimą, tiek teisės į asmens duomenų apsaugą, tiek apsaugos nuo žalingos informacijos kontekste, o siekiant įvairiais ribojimais pašalinti vaiko teisių pažeidimų grėsmę susiduriama su teisės į privatumą ir saviraiškos laisvės kolizija. Internetinė erdvė nėra tinkamai išnaudojama vaiko teisių apsaugos įgyvendinimo aspektu, o vaikai nėra tinkamai informuojami apie socialinių tinklų bei mobiliųjų programėlių keliamą grėsmę asmens duomenų ir privataus gyvenimo apsaugai.

5. Institucijų, vykdančių vaiko teisių apsaugą, sistema Lietuvoje ne kartą keitėsi ir yra nuolatos tobulinama, tačiau Konvencijos nuostatos instituciniame vaiko teisių apsaugos lygmenyje, iš esmės dėl piniginių bei žmogiškųjų išteklių trūkumo, nors yra įgyvendinamos vis geriau, šiai dienai Lietuvoje vis dar nėra įgyvendinamos tinkamai. Vienos vaiko teisių apsaugos sistemą koordinuojančios institucijos trūkumo problema Lietuvoje nėra tinkamai išspręsta, o tai lemia bendradarbiavimo ir nuoseklios praktikos institucijose, ypač savivaldybių vaiko teisių apsaugos skyriuose, trūkumą.

Šaltinių sąrašas

Teisės aktai

1. 1989 m. Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija. *Valstybės žinios*, 1995, Nr. 60-1501.
2. Lietuvos Respublikos Konstitucija. *Valstybės žinios*, 1992, Nr. 33-1014.
3. Lietuvos Respublikos antstolių įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 53-2042.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*, 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 7, 8, 27, 60, 95, 97, 151, 151-1, 153, 162, 307, 308, 309 straipsnių ir priedo pakeitimo ir Kodekso papildymo 100-1, 100-2, 152-1, 251-1 straipsniais įstatymas. *Valstybės Žinios*, 2014, Nr. 3404.
6. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 186, 188, 272, 280 ir 283 straipsnių pakeitimo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 4612.
7. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 37, 40, 44, 46, 48, 53, 55, 56, 62, 63, 64, 65, 70, 73, 80, 82, 90, 93, 108, 110, 111, 130, 131, 132, 139, 140, 141, 142, 151, 154, 160, 161, 166, 167, 168, 171, 178, 186, 199, 212, 214, 217, 225, 232, 233, 234, 254, 256, 276, 287, 296, 300, 302, 303, 308, 310, 312, 313, 314, 316, 317, 318, 319, 320, 324, 326, 327, 329, 333, 342, 358, 367, 368, 370, 372, 373, 374, 375, 377, 380, 381, 382, 384, 385, 409, 413, 414, 439, 447, 448, 454, 460 straipsnių pakeitimo ir papildymo, 306 straipsnio pripažinimo netekusiu galios, kodekso papildymo 41¹, 77², 80¹, 374¹, 374², 412¹ straipsniais ir kodekso priedo papildymo įstatymas. *Valstybės žinios*, 2007, Nr. 81-3312.
8. Lietuvos Respublikos nepilnamečių apsaugos nuo neigiamo viešosios informacijos poveikio įstatymas. *Valstybės žinios*, 2002, Nr. 91-3890.
9. Lietuvos Respublikos socialinės apsaugos ir darbo ministro įsakymas dėl vaiko gerovės 2016-2018 metų veiksmų plano patvirtinimo. *Teisės aktų registras*, 2016, Nr. A1-123.
10. Lietuvos Respublikos šeimos stiprinimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 17495.
11. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas. *Valstybės žinios*, 1996, Nr. 33-807.
12. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 pakeitimo įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2017, Nr. 16087.
13. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo Nr. I-1234 1, 43, 47 straipsnių pakeitimo ir Įstatymo papildymo 57-1 straipsniu ir priedu įstatymas. *Teisės aktų registras*, 2015, Nr. 16900.

14. Lietuvos Respublikos Vyriausybės nutarimas dėl valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnybos prie socialinės apsaugos ir darbo ministerijos nuostatų patvirtinimo. *Valstybės Žinios*, 2005, Nr. 126-4501.

Specialioji literatūra

15. BEREIKIENĖ D., VAŠCOVA Ž. Interneto keliamos grėsmės ir vaiko teisė į asmeninį gyvenimą, bendravimą ir susirašinėjimo internetinėje erdvėje slaptumą. *Visuomenės saugumas ir viešojo tvarka*, 2011(5), p. 43-55.
16. ENSALACO, M. ir MAKJA, LINDA C. *Children's Human Rights: Progress and Challenges for Children Worldwide*. United States of America: Rowman & Littlefield Publishers, Inc., 2005.
17. GADDA, A. Rights, Foucault and Power: A Critical Analysis of the United Nations Convention on the Rights of the Child. *Edinburgh Working Papers in Sociology*, 2008.
18. HAMMARBERG, T. The UN Convention on the Rights of the Child – And How to Make It Work. *Human Rights Quarterly*, USA: The Johns Hopkins University Press, 1990, Vol. 12, No. 1, p. 97-105.
19. HOLTZ, J. Child Welfare in Crisis: A Focus on Eastern Europe. *Chicago-Kent Journal of International and Comparative Law*, 2014, Vol. 14(2).
20. Human Rights Monitoring Institute. *Human Rights in Lithuania 2013 – 2014: Overview*, p. 53.
21. JONYNIENĖ, Ž. Vaiko teisių įgyvendinimo Lietuvoje aktualijos. *Acta Paedagogica Vilnensia*, 2005, t. 15, p. 129-142.
22. KABAŠINSKAITĖ D., BAK, M. Lithuania's children's policy in the period of transition. *International Journal of Social Welfare*, 2006(15): 247-256.
23. MARGEVIČIŪTĖ, A. Institutional system of children's rights protection in Lithuania. *Public security and public order*, 2010 (4), p. 77-92.
24. PARKES, A. *Children and international human rights law: the right of the child to be heard*. USA and Canada: Routledge, 2013.
25. POVILIŪNAS, A., ŽALIMIENĖ L. *ESPN Thematic Report on Progress in the implementation of the 2013 EU Recommendation on "Investing in children: Breaking the cycle of disadvantage"*, Lithuania, 2017.
26. Save the Children Federation, Inc. *Stolen Childhoods: End of Childhood Report*. USA: Save the Children, 2017.

27. SVEVO-CIANCI, K., VELASQUEZ, SONIA C. Convention on the Rights of the Child Special Protection Measures: Overview of Implications and Value for Children in the United States. *Child Welfare*, 2010, Vol. 89(5), p. 139-157.
28. THIRD, A., et. al. *Children's Rights in the Digital Age: a download from children around the world*, Melbourne: Young and Well Research Centre, 2014.
29. ZHANG-KENNEDY, L., et. al. From Nosy Little Brothers to Stranger-Danger: Children and Parents' Perception of Mobile Threats. *Proceedings of the 15th International Conference on Interaction Design and Children*, 2016, p. 388-399.

Jungtinių Tautų institucijų dokumentai

30. Jungtinių Tautų Generalinė Asamblėja. Žmogaus teisių tarybos visuotinės periodinės peržiūros darbo grupės ataskaitos projektas: Lietuva, 2016 m. spalio 31 d. – lapkričio 11 d., Ženeva, autentiškas vertimas, Vyriausybės kanceliarijos administracinis departamentas, 2017.
31. Jungtinių Tautų vaiko teisių deklaracija. 1959 m. lapkričio 20 d. Jungtinių Tautų Generalinės Asambėjos rezoliucija 1/86 (XIV).
32. Jungtinių Tautų vaikų fondas. *Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencijos įgyvendinimo vadovas*, Šveicarija: United Nations Children's Fund, 2002, p. 3.
33. Office of the United Nations High Commissioner for Human Rights. *Legislative History of the Convention on the Rights of the Child: Volume I*. New York and Geneva: United Nations, 2007.
34. The United Nations. *The United Nations and Human Rights, 1945-1995: Volume VII*. New York, NY: United Nations Reproduction Section, 1995.
35. UNICEF Office of Research. *Championing Children's Rights: A global study of independent human rights institutions for children – summary report*. Italy: United Nations Children's Fund, 2012.
36. UNICEF. *The State of the World's Children, USA*: United Nations Children's Fund, 2016.
37. United Nations Committee on the Rights of the Child. Concluding observations on the combined third and fourth periodic reports of Lithuania, adopted by the Committee at its sixty-fourth session (16 September–4 October 2013), 2013, CRC/C/LTU/CO/3-4.
38. United Nations Committee on the Rights of the Child. Initial reports of States parties due in 1994, CRC/C/11/Add.1.
39. United Nations General Assembly. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure, 2011.

40. United Nations General Assembly. Resolution on the report of the Ad Hoc Committee of the Whole (A/S-27/19/Rev.1 and Corr.1 and 2) S-27/2. A world fit for children, 2002.
41. United Nations General Assembly. The Universal Declaration on Human Rights, 1948, 217A.

ES institucijų dokumentai

42. Europos Bendrijų Komisijos Komunikatas dėl ES vaiko teisių strategijos kūrimo, 2006, KOM(2006) 367.
43. 2016 m. balandžio 27 d. Europos Parlamento ir Tarybos reglamentas (ES) Nr. 2016/679 dėl fizinių asmenų apsaugos tvarkant asmens duomenis ir dėl laisvo tokių duomenų judėjimo ir kuriuo panaikinama Direktyva 95/46/EB (Bendrasis duomenų apsaugos reglamentas). OL, 2016 5 4 L 119.

Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaitos

44. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2000 11 01 – 2000 12 31.
45. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2001 01 01 – 2001 12 31.
46. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus veiklos ataskaita. 2002 01 01 – 2002 12 31.
47. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2003 01 01 – 2003 12 31.
48. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos veiklos ataskaita. 2004 01 01 – 2004 12 31.
49. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2005 metų veiklos ataskaita.
50. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus įstaigos 2006 metų veiklos ataskaita.
51. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2007 metų veiklos ataskaita.
52. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2008 metų veiklos ataskaita.
53. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus. 2009 metų veiklos ataskaita. 2010 03 22. Nr.4-1.

54. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2010 metų veiklos ataskaita. 2011 04 04. Nr.4-7.
55. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolierius. 2011 metų veiklos ataskaita. 2012 04 02, Vilnius. Nr.4-11.
56. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2012 metų veiklos ataskaita. 2013 03 29, Vilnius. Nr.4-1.
57. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2013 metų veiklos ataskaita. 2014 03 31. Nr.4-4.
58. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2014 metų veiklos ataskaita. 2015 04 01. Nr.4-2.
59. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2015 metų veiklos ataskaita. 2016 03 31. Nr.4-2.
60. Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos kontrolieriaus 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 31. Nr. 4-1.

Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos dokumentai

61. Socialinės apsaugos ir darbo ministerija. Vaiko teisių apsaugos sistemos pertvarka, Projektas Nr. 1.2.4., Versija 1.0, 2017 10 16, Vilnius.
62. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. Vaiko teisių apsaugos sistemos naujovės Vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymo kontekste, 2017 11 16, Palanga.
63. Valstybės vaiko teisių apsaugos ir įvaikinimo tarnyba prie Socialinės apsaugos ir darbo ministerijos. 2016 metų veiklos ataskaita. 2017 03 15. Nr. 5-1.

Teismų sprendimai

64. Europos Žmogaus Teisių Teismas. 2015 m. rugsėjo 3 d. sprendimas *M. ir M. prieš Kroatiją* byloje, Nr. 10161/13. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. balandžio 2 d.]. Prieiga per internetą: < <http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-156522> >.
65. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2002 m. vasario 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-437/2002.
66. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2003 m. vasario 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-294/2003.
67. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Administracinių bylų skyriaus teisėjų kolegija. 2014 m. liepos 1 d. nutartis administracinėje byloje Nr. 2AT-38-2014.

Elektroninės publikacijos

68. Žurnalistų etikos inspektoriaus tarnyba. Nepilnamečių apsauga. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. kovo 27 d.]. Prieiga per internetą: < <http://www.zeit.lt/lt/nepilnameciu-apsauga/167> >
69. United Nations. *United Nations Treaty Collection*. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. vasario 13 d.]. Prieiga per internetą: < https://treaties.un.org/Pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=IV-11&chapter=4&lang=en >.
70. Council of Europe. *Children's Strategy*. [interaktyvus, žiūrėta 2018 m. kovo 10 d.]. Prieiga per internetą: < <https://www.coe.int/en/web/children/children-s-strategy> >.

Santrauka

Jungtinių Tautų vaiko teisių konvencija – 196 valstybėse ratifikuota tarptautinė konvencija, įtvirtinanti pagrindines vaiko teises ir universalius šių teisių apsaugos standartus. Konvenciją ratifikavusios valstybės yra prisiėmusios tarptautinį įsipareigojimą sukurti nacionalinės teisės aktų ir institucijų sistemą, kuri užtikrintų vaiko teisių, įtvirtintų Konvencijoje, tinkamą apsaugą bei gynybą. Lietuvoje Konvencijos nuostatas į nacionalinę teisę perkelia Lietuvos Respublikos vaiko teisių apsaugos pagrindų įstatymas ir kiti teisės aktai, o institucinę vaiko teisių apsaugos sistemą sudaro valstybės ir savivaldybių lygmuo. Analizuojant Konvencijos nuostatas ir jų įgyvendinimą Lietuvoje spragų pastebima tiek teisiniame reguliavime, tiek institucijų veikloje. Pagrindinės Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje kontekste kyla dėl netinkamo vaiko teisės nepatirti smurto užtikrinimo, netinkamo vaiko teisių žiniasklaidoje ir internete užtikrinimo bei institucinių Konvencijos įgyvendinimo trūkumų. Nors tiek teisinis reguliavimas, tiek institucijų veikla laikotarpyje nuo Konvencijos ratifikavimo pastebimai patobulėjo, Konvencijos įgyvendinimas Lietuvoje vis dar turi trūkumų. Pagrindinės Konvencijos įgyvendinimo Lietuvoje problemų priežastys – piniginių bei žmogiškųjų išteklių vaiko teisių apsaugos institucijose trūkumas, nusistovėjęs ydingas požiūris į vaiką visuomenėje bei visuomenės teisinio švietimo trūkumas, nepakankamas dėmesys vaiko teisių apsaugai valstybės lygmenyje. Nors vaiko teisių ir teisėtų interesų apsaugos lygis Lietuvoje, lyginant su dauguma pasaulio šalių, yra pakankamai aukštas, Lietuvoje susiduriama ir su kai kurių pagrindinių bei esminių vaiko teisių, tokių kaip teisė nepatirti smurto, pažeidimais. Vis dėlto, dauguma Konvencijos įgyvendinimo problemų Lietuvoje kyla vaiko socialinių ir politinių teisių apsaugos srityje.

Problems in Implementing the United Nations Convention on the Rights of the Child in Lithuania

Summary

The United Nations Convention on the Rights of the Child is an international convention ratified in 196 countries, providing the basic children's rights and universal standards for said rights protection. By ratifying the Convention countries undertake an international obligation to create a national legislation and institutional system ensuring proper protection and security of the rights of the child provided by the Convention. In Lithuania the provisions of the Convention are put into effect by the Law on Fundamentals of Protection of the Rights of the Child and other legal acts, whereas the institutional children's rights protection system is made up from institutions working on both government and municipalities levels. Both legislation and institutional issues are encountered when analysing the provisions of the Convention and their implementation in Lithuania. The main issues arise due to improper implementation of the right of the child to be protected from violence, right of the child to be protected from harmful public information, defective operation of the children's rights protection institutional system. Even though the system putting the Convention into effect in Lithuania has definitely improved since the Convention had been ratified, there are still some issues in implementing the Convention in Lithuania. The main causes of said issues are the lack of monetary and human resources in children's rights protection institutions, prevalent defective public attitude towards children, the lack of public legal education and the lack of attention to children's rights issues on the government level. While the level of children's rights protection in Lithuania, compared to many other countries, is quite high, some basic and main children's rights, such as to be protected from violence, are still challenged. However, the issues of the implementation of the Convention in Lithuania are mainly of social and political kind.